

Petar Iveljić Grgurić Ohmućević - čovjek s tri prezimena i tri domovine

Ćosić, Stjepan; Zelić, Danko

Source / Izvornik: **Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 2022, 133 - 170**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.21857/yq32ohxlx9>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:161027>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

STJEPAN ĆOSIĆ
Fakultet Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
E-mail: stjepan.cosic1@gmail.com

DANKO ZELIĆ
Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
E-mail: danko@ipu.hr

Izvorni znanstveni rad
UDK: 94(497.584Dubrovnik)"15"
656.6Iveljić Grgurić Ohmućević, P. (092)
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yq32ohxlx9>
Primljeno: 26. 5. 2022.
Prihvaćeno: 14. 6. 2022.

PETAR IVELJIĆ GRGURIĆ OHMUĆEVIĆ – ČOVJEK S TRI PREZIMENA I TRI DOMOVINE

STJEPAN ĆOSIĆ I DANKO ZELIĆ

Sažetak: U radu se tematizira životni put dubrovačkog brodovlasnika i pomorskog kapetana Petra Iveljića Grgurića Ohmućevića, rođenog oko 1552. godine u Slanome. Ploveći Mediteranom u službi španjolske krune, Petar je stekao znatan ugled i imetak, a svoj je status nastojao potvrditi i prijemom u članstvo najprestižnijih europskih redova kršćanskih vitezoza. Smatrajući se potomkom predosmanske elite Bosanskoga kraljevstva, ustrajno je pokušavao dokazati plemenitost svojega roda i time pobudio animozitet u krugovima dubrovačke vlastele. Godine 1584. u odsutnosti je okrivljen za različita kaznena djela i prisvajanje prava koja mu po zakonu nisu pripadala. U svoju je obranu Senatu 1585. godine iz Genove uputio opširno pismo u kojem je osvijetlio vlastite pozicije i motive svojih protivnika. Shvativši da ga se Republika odrekla, potkraj osamdesetih godina postao je španjolskim podanikom te se do smrti, koja ga je zatekla u Lisabonu 1596., više nije vraćao u Dubrovnik.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, Slano, 16. stoljeće, pomorska povijest, Mediteran

Keywords: Dubrovnik Republic, townlet of Slano, 16th century, maritime history, Mediterranean

O slanskom rodu Grgurića Ohmućevića i njegovu najpoznatijemu predstavniku, Petru Iveljiću Grguriću Ohmućeviću (Grgurići/Slano, oko 1552. – Lisabon, 1596.), postoji raznovrsna i relativno opsežna literatura. Osim kao brodovlasnik i sposoban pomorski zapovjednik u službi španjolske krune, Ohmućević je zbog svojih genealoških i heraldičkih konfabulacija u historiografiji ostao obilježen ponajprije kao mistifikator i falsifikator,¹ a

¹ Protezanje genealogija u rana srednjovjekovna stoljeća i još dublje spuštanje u antiku u potrazi za legendarnim precima bijaše jedna od karakterističnih pojava europskog ranog novovjekovlja. Potaknut humanističkom literaturom i rastom znanja o antici taj je fenomen svoj vrhunac doživio u 16. stoljeću. (Vidi: Roberto Bizzocchi, *Genealogie incredibili. Scritti di storia nell'Europa moderna*, Bologna: Il Mulino, 1995.) U našoj historiografiji i publicistici takva praksa (npr. u slučajevima knezova Krčkih, Ohmućevića ili Ivana Tomka Mrnavića) nikad nije tematizirana kao legitimni kulturni obrazac, nego se nekritički prepričavala ili se pod lupom znanstvene kritike osuđivala.

mnoge su pojedinosti o njegovu životu i iznimnim poslovnim i pomorskim pothvatima ostale nepoznate. U ovom radu neće biti toliko riječi o temama koje su privlačile najveći dio istraživača, u prvom redu o formativnoj ulozi koju su Petrova historiografsko-genealoška domišljanja – inicijalno usmjerena na dokazivanje plemenitog podrijetla vlastitog roda, potom proširena na cijelu skupinu bliskih im rodova kao baštinika plemstva Bosanskoga Kraljevstva i naposljetku sublimirana u njegovu grbovniku – imala u rađanju ranomoderne ideologije ilirizma. Povod za bavljenje Petrovim životopisom bili su nam spisi iz ostavštine obitelji Ohmućević u Arhivu Male braće u Dubrovniku, sačuvani u dva rukopisna sveska sastavljena nastojanjem Petrovih nasljednika. Riječ je o zbirkama prijepisa starijih dokumenata, počam od opsežne diplomatske i genealoške građe koju je početkom 80-ih godina 16. stoljeća prikupio, a dobrim dijelom i fabricirao sâm Petar.²

Pozornost su nam prije svega privukli autentični spisi o kojima u historiografskim djelima o Ohmućevićima nema spomena. Najstariji je od tih dokumenata Petrovo pismo Senatu Dubrovačke Republike, upućeno 1585. godine iz Genove, s očitovanjem, tj. odgovorom na kaznenu prijavu koja je prethodne godine protiv njega bila podnesena u Dubrovniku.³ Osim za krivotvorenje zapisa u službenim knjigama, Petar je bio optužen i za mnoga druga nedjela, u prvom redu za korištenje prezimena Ohmućević, odnosno javno isticanje plemenitog podrijetla svojega roda i ponašanje neprimjereno njegovu staleškom položaju, jednom riječju svakovrsno nepoštivanje pravnog poretka Republike. Uz odgovore na navode iz optužbe i pojedinosti o prethodnim sukobima s prijaviteljem, vlastelinom Junijem (Đonkom) Matovim Gradi (oko 1549.–1594.), i njegovim pristalicama, u tom podužem spisu Petar opsežno elaborira povijest Ohmućevića i drugih primorskih rodova, iznoseći pritom i pregršt otprije poznatih, ali i nepoznatih podataka o vlastitom životu i djelima, o svom ocu i braći. U isti je svezak, pod naslovom *La dichiarazione dell'Albero della fameglia Ohmuchievich*, uvršten i prijepis pisma koje je Petar uputio dubrovačkom Senatu 1586. godine, također iz Genove, s molbom da se, s obzirom na spomenutu kaznenu prijavu, u tom gradu ispita jedan svjedok koji će posvjedočiti istinitost Petrovih navoda o plemenitom podrijetlu, sistematiziranih potom u 38 točaka i ilustriranih crtežom rodoslovnog stabla Ohmućevića.⁴ Pismu je, s odgovarajućim tumačenjem bio priložen i crtež s osam grbova plemenitih obitelji iz kojih su potjecali Petrovi izravni preci unatrag tri generacije. Sljedeći je nepoznati dokument pismo na španjolskom jeziku koje je Petar iz Cadiza uputio Senatu Republike 1590. godine (*Copia de otra carta del General D. Pedro de Ivella Ohmuchievich escripta a los Sennores de Ragusa*).

² Arhiv Samostana Male Braće, Dubrovnik (dalje: AMB), sv. 146, sv. 548 (vidi i: Mijo Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*, Zagreb: JAZU, 1952., 137–138).

³ AMB, sv. 548, f. 3r–36v.

⁴ AMB, sv. 548, f. 42r–56v.

Tada je već postao španjolskim državljaninom, shvativši prethodno da optužbe protiv njega neće biti povučene i da se više nikad neće moći vratiti u domovinu.⁵ U drugom je svesku zbirke prijepisa, naposljetku, sačuvana i isprava sastavljena u Napulju 1592. godine o diobi imovine između Petra i Ivana, jedinog tada živućeg od njegove petorice braće (*Copia del compromesso e sentenza arbitraria emanata in Napoli tra il quondam signor General Don Pietro d'Iveglia Ohmuchievich con sua fratelli !/ del 1592*).⁶

Grgurići Iveljići Ohmućevići u svjetlu izvora i literature

Studija Giuseppea Gelcicha *I conti di Tuhej* iz 1889. akribičan je i opsežan, ali posve nekritički izložen historijat roda Ohmućevića u rasponu od gotovo sedam stoljeća.⁷ Gelcich je neprijeporno imao u rukama i sveske u Knjižnici Male braće no u svome je djelu, zacijelo želeći izbjeći kontroverzije, posve izostavio podatke o sukobu između Petra Ohmućevića i vlastelina Đonka Gradija te njegovih saveznika. U studiji iz 1933. Aleksandar Solovjev argumentirano je povezoao Petra Ohmućevića s rodovsko-političkim konceptom ilirske heraldike, odnosno s *Korjenić-Neorićevim grbovnikom* koji je nastao 1595.⁸ O ulozi Ohmućevića u španjolskoj službi u sklopu naše pomorske povijesti pisao je Vinko Foretić, a genealogijama i biografijama Ohmućevića i drugih slanskih rodova bavio se Antun Golušić.⁹ Podatke o rodbinskom krugu, političkoj ideologiji i heraldičkoj simbolici koju su promovirali Ohmućevići u novije je vrijeme dopunio, ispravio i kontekstualizirao Stjepan Ćosić.¹⁰

Uz obiteljsku predaju i dubrovačka arhivska vrela, najviše je podataka o Ohmućevićima u dosadašnjoj literaturi crpljeno iz dviju knjiga koje su objavljene 1663. godine. Prva je

⁵ AMB, sv. 548, f. 38r–41r.

⁶ AMB, sv. 146, f. 71r–87v.

⁷ Giuseppe Gelcich, "I conti di Tuhej. Contributo alla Storia della Marina Dalmata ne' suoi rapporti colla Spagna", *Ottavo programa dell' I. R. Scuola nautica di Ragusa per l'anno scolastico 1888–89* (1889.), 1–175. Vidi npr. str. 18, bilješka 23. Sukob koji zasjenjuje odnos Ohmućevića s dubrovačkom vlastelom Gelcich je najvjerojatnije prešutio zbog republikanskog sentimenta njihovih nasljednika, Bizzaro-Ohmućevića i Pugliesija, koji su pripadali onodobnoj dubrovačkoj eliti. Spor Ohmućevića s vlastelinom Gradijem, na temelju Petrova rukopisa, do sada je spomenut samo u članku: Josip Sopta, "Franjevci u Slanom i kapetan Petar Ohmućević", *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka* 9 (2006.), 74–89.

⁸ Aleksandar Solovjev, "Postanak ilirske heraldike i porodica Ohmućević", *Glasnik Skopskog učenog društva* 12 (1933.), 79–124 (ćir.). U svojoj studiji Solovjev je pretpostavio postojanje grbovničkog protografa u vidu tobožnjeg Ohmućevićeva grbovnika pa je grbovnik Korjenić-Neorića pogrešno proglasio njegovim prijepisom što se uvrijedilo u kasnijoj literaturi.

⁹ Vinko Foretić, "Udio naših ljudi u stranim mornaricama i općim pomorskim zbivanjima kroz stoljeća", *Pomorski zbornik* 1 (1962.), 296–301; Antun Golušić, *Rodovi Slanskog primorja*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, 1991.

¹⁰ Stjepan Ćosić, *Ideologija rodoslovlja. Korjenić-Neorićev grbovnik iz 1595.*, Dubrovnik – Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2015.

opsežni korpus tekstova pod naslovom *Le Glorie Cadute dell'Antichissima ed Augustissima Famiglia Comnena etc.* (dalje: *Zbornik*),¹¹ a druga je rodoslovna povijest Ohmućevića pod naslovom *Origine della Famiglia Ivegilia Ohmuchievich Con Privilegii de diversi Imperadori, e Rè conceduti à detta Famiglia etc.* u kojoj autor Giovanni Battista de Rosatis prezentira kako autentične, tako i fiktivne dijelove genealoškog narativa jednakog onome u *Zborniku*.¹² Ista godina objavljivanja obiju knjiga upućuje na koordiniranu aktivnost Ohmućevićevih nasljednika. Oni su, naime, iskoristili opsežno i velikim dijelom krivotvoreno rodoslovno, heraldičko i povijesno gradivo koje je još početkom 80-ih godina 16. stoljeća – nastojeći postati članom prestižnog Reda vitezova sv. Stjepana Pape u Pisi – sabrao i priredio Petar Iveljić, po svemu sudeći prvi pripadnik svog roda koji je vlastitom imenu, uz patronimik i ime roda Grgurić, dodao i rodovsko "prezime" Ohmućević.

Petrovo rodoslovlje Ohmućevića i uspon roda Grgurića u 16. stoljeću

Obnova staroga plemstva bijaše Petru jedan od glavnih životnih ciljeva. Prvi su mu koraci u tom pravcu bili uspostavljanje kontinuiranoga genealoškog narativa i izrada rodoslovnog stabla s podacima o imenima, godinama rođenja i smrti, titulama i posjedima vlastitih predaka. Najstariji dio Petrova narativa o podrijetlu svoga roda odigrava se između kraja 12. i sredine 14. stoljeća, uključuje legendarne ličnosti iz narodne predaje i nedvojbeno je izmišljen, dočim su genealoški podaci o naraštajima Petrovih bližih predaka, od 15. stoljeća naovamo, posvjedočeni vijestima u vjerodostojnim povijesnim izvorima.

¹¹ Naslov *Zbornika* glasi: *Le Glorie cadute Dell' Antichissima, ed Augustissima Famiglia Comnena, De Maestosi Allori dell' Imperial Grandezza, ne' Tragici Cipressi della priuata Conditione. Nelle quali si scuoprono le Preminenze d'alcuni Principi Sourani, e di molte nobilissime Famiglie da quella originate nell' Europa; Con varie, curiose, et erudite altre Compositioni. Cauate dal buio dell' obliuione alla luce del Mondo, dall' Abbate Don Lorenzo Miniati (...)*, in Venetia: Per Francesco Valuasense, MDCLXIII. Dio *Zbornika* posvećen je Petrovu nećaku, dominikancu Vicku Komnenu (1590.–1667.), sinu njegove sestre Jele, koji je po ocu tobože bio potomak bizantske i trapezuntske carske dinastije. Rodoslovnim i biografskim sadržajem Komnen je želio legitimirati svoje plemenito podrijetlo po očevoj i majčinoj lozi. Riječ je o opsežnoj kompilaciji s preko 900 stranica, tiskanoj u Veneciji, čiji su dijelovi već 1645. objavljeni u Napulju. Svezak se sastoji od devet zasebno paginiranih dijelova, a u njemu su objedinjeni žanrovski i sadržajno različiti tekstovi brojnih autora u Komnenovu čast – od ilustriranih genealogija Komnena i Ohmućevića, neprovjerljivih životopisa, prigodničarske poezije i proze, preko filozofskih i teoloških rasprava, panegirika, epigrama, rebusa i anagrama, do fra Vickovih notiranih madrigala. Kao priređivač tog baroknog *zibaldonea* na naslovnici je istaknut Vickov subrat Lorenzo Miniati podrijetlom iz Verone, a čitav je svezak posvećen kralju Filipu IV. O kompleksnom sadržaju *Zbornika* vidi: V. Foretić, "Udio naših ljudi u stranim mornaricama i općim pomorskim zbivanjima kroz stoljeća", 296–297, bilj. 43; Zlata Bojović, "Lorenzo Miniati i dubrovački pesnici", u: *Perivoj od slave. Zbornik Dunje Fališevac*, ur. Tomislav Bogdan, Ivana Brković, Davor Dukić i Lahorka Plejić Poje, Zagreb: FF-press, 2012., 27–41.

¹² De Rosatisova knjiga objavljena je u Napulju (Roncaglio per Cataldo, 1663.) po naredžbi Petrovih unuka Karla i Petra mlađeg, sinova Petrova zeta i daljnjeg rođaka Andrije Nikolina Ohmućevića kojemu je svezak bio i posvećen. Kao kapetani i brodovlasnici u Napulju, Karlo i Petar mlađi nastavili su obiteljsku tradiciju služenja španjolskoj kruni.

Središnje mjesto u konstruiranom dijelu rodoslovlja Petar je namijenio eponimu roda Grguru Ohmutini i njegovu sinu Hrelji zvanom Krilatica, čije je legendarno junaštvo bilo opjevano u narodnim pjesmama, "popievkinjama".¹³ Ohmućevići su, prema Petru, bili prastaro bosansko plemstvo, a najdalji im je predak, Radivoj Vladislavić, živio još potkraj 12. stoljeća. Radivojev sin Grgur i njegov sin Radivoj bili su gospodari grada Tuhelja i Smucke župe u vrijeme bana Stjepana Kotromanića. Grgur (II.) je bio nenadmašan skakač pa je prozvan Ohmutina (ždrijebe) i po njemu se čitav rod počeo nazivati Ohmućevići. Njegov sin Hrelja (Relja Krilatica iz narodne epike) postao je vojskovođom cara Dušana od kojega je dobio goleme posjede u Makedoniji oko gradova Kostura i Prilepa. Navodni Hreljin sin Grgur III. (r. oko 1320.) postao je eponimom slanskih Grgurića. Zbog sukoba s "tiranskim" Mrnjavčevićima, nakon očeve smrti vratio se u Bosnu, ali je, ubivši suparnika u dvoboju, i otamo morao pobjeći. Pod zaštitom rođaka Sankovića sklonio se na dubrovački teritorij, u Dubrave kod Stona. Oženivši se Marijom, kćeri jedinicom slanskoga vojvode Hranisava Županovića, u miraz je dobio posjed u humskoj župi Primorje na sjevernoj strani Slanske vale pa je cijeli taj predio po njegovoj djeci prozvan Grgurići.¹⁴ Poslije Županovićeve smrti Grgur je naslijedio i njegove posjede u Primorju. Međutim, kada su godine 1399. Primorjem zagospodarili Dubrovčani, zemlje tamošnje humske vlastele (vlasteličića, baštića), uključujući i Grgurove nasljednike, nova je vlast podijelila među sobom. Posjedi Grgurova unuka Brajana Hranisavova (r. oko 1370.) u Slanskoj vali najvećim su dijelom pripali plemićkom rodu Gradi.¹⁵

¹³ Rodoslovlje je Petar sastavio početkom osamdesetih godina 16. stoljeća te ga je obrazložio u nekoliko spisa o kojima će ovdje biti riječi. Prema tim podacima njegov je zet Andrija Nikolin Ohmućević 1638. dao tiskati raskošan grafički list koji je 1663. pridodan *Zborniku*. Na marginama: *Petrus de Avitabili, Artium Magister, fecit, die VI. Junii MDCXXXVIII. Neapolis. Present. Per Capit. Andream de Nic. Ohmuchiévich*. Za historijat Ohmućevića posebno su važna četiri dijela *Zbornika*. Razradu rodoslovlja Komnena i Ohmućevića na preko dvjesto stranica napisao je već 1636. slanski franjevac i biskup Lješa Benedikt Orsini/Medvjedović (*La verità esaminata intorno al ramo piu principale dell'Imperial albero Comneno, historico e genealogico*), a napuljski plemić i erudit Francesco de Petris autor je posebne rasprave o Ohmućevićima (*Breve discorso genealogico della antichissima e nobilissima famiglia Ohmuchiévich Gargurich*), napisane, sudeći po nadnevku posvete, godine 1645. Dodatne potankosti o Ohmućevićima s biografijama pojedinih članova roda u *Zborniku* je iznio dominikanac Deziderije Nenchi/Nenković (*Della famiglia Ohmuchiévich Gargurich, la dichiarazione piu chiara e piu distinta di questo albero genealogico*), a o Petru i njegovim nećacima Dolisti Tasovčićima u španjolskoj službi pisao je i sam Vicko Komnen (*Compendiosa y verdadera relacion de los servicios hechos*). Iscrpno rodoslovlje, iz kojega su preuzeti podaci u *Zborniku*, sastavio je sâm Petar i poslao ga u spomenutom drugom pismu Senatu 1586. godine.

¹⁴ Prema Petrovoj genealogiji koju u *Zborniku* tumači Deziderije Nenchi, Grgur je umro u Dubravama kod Stona i pokopan je na groblju uz crkvu sv. Vida (*Della famiglia Ohmuchiévich Gargurich*, 20). Toponim Dubrave u stonskoj okolici danas nije sačuvan, ali je zacijelo riječ o području Hodilja gdje se nalazi crkva sv. Vida oko koje su, unatoč razgradnjama, još uvijek vidljivi tragovi srednjovjekovnih grobova. Prema genealogiji, Grgurovi sinovi Hranisav (r. oko 1345.) i Tvrtko (r. oko 1350.) začetnici su dviju loza Grgurića u Slanskoj vali.

¹⁵ O tvrdnji podjele Slanskoga primorja vidi: Ana Kaznačić-Hrdalo, "Dioba i ubikacija dijelova Slanskog primorja u doba pripojenja Dubrovniku g. 1399.", *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 17 (1979.), 17–47, s navedenom starijom literaturom.

Unatoč razvlaštenju, Grgurići su odlučili ostati na dubrovačkom teritoriju u statusu podložnika. Podaci iz raskošnog Petrova rodoslovnog stabla i genealogije Ohmućevića o spomenutom Brajanu Hranisavovu, njegovu sinu Radivoju (r. oko 1402.), unuku Milatu (r. oko 1440.) i njihovim potomcima podudaraju se sa službenim dubrovačkim popisima kućedomačina u Slanskom primorju. Sudeći po osobnim imenima i patronimicima, u tim su popisima nastalim od kraja 15. do kraja 16. stoljeća zabilježeni i Petrovi preci i brojni srodnici. U zaseocima Grgurići, Osmine i Banja tada žive ogranci Grgurića pod patronimicima Radivojević, Radosaljić, Stjepanović, Milatović, Vukašinović, Vukosalicić i drugima, pa se može reći da su glavninu stanovnika oko Slanske vale u to doba činili pripadnici rodovskoga klana Grgurića.¹⁶ Za njihovu je daljnju sudbinu bila važna činjenica da prihvativši podložništvo Republici i služenje novim gospodarima nisu izgubili svoje prekogranične posjede u obližnjem Orahovu Dolu i Popovu. Po svemu sudeći, upravo su im prihodi s tih posjeda omogućili da se početkom 16. stoljeća uključe u dubrovačku pomorsku konjunkturu. Usponu Petrova ogranka zasigurno su pridonijele i poslovne, rodbinske i ženidbene veze s krugom relativno imućnih vlaških i vlasteličkih hercegovačkih rodova: Čihorićima, Dolisti Tasovčićima, Bogašinovićima, Kostanjčićima, Krasojevićima, Medvjedović/Orsinijima, Korjenić-Neorić/Jerinićima i drugima s kojima su Grgurići dijelili neizvjesnost života na objema stranama granice.¹⁷

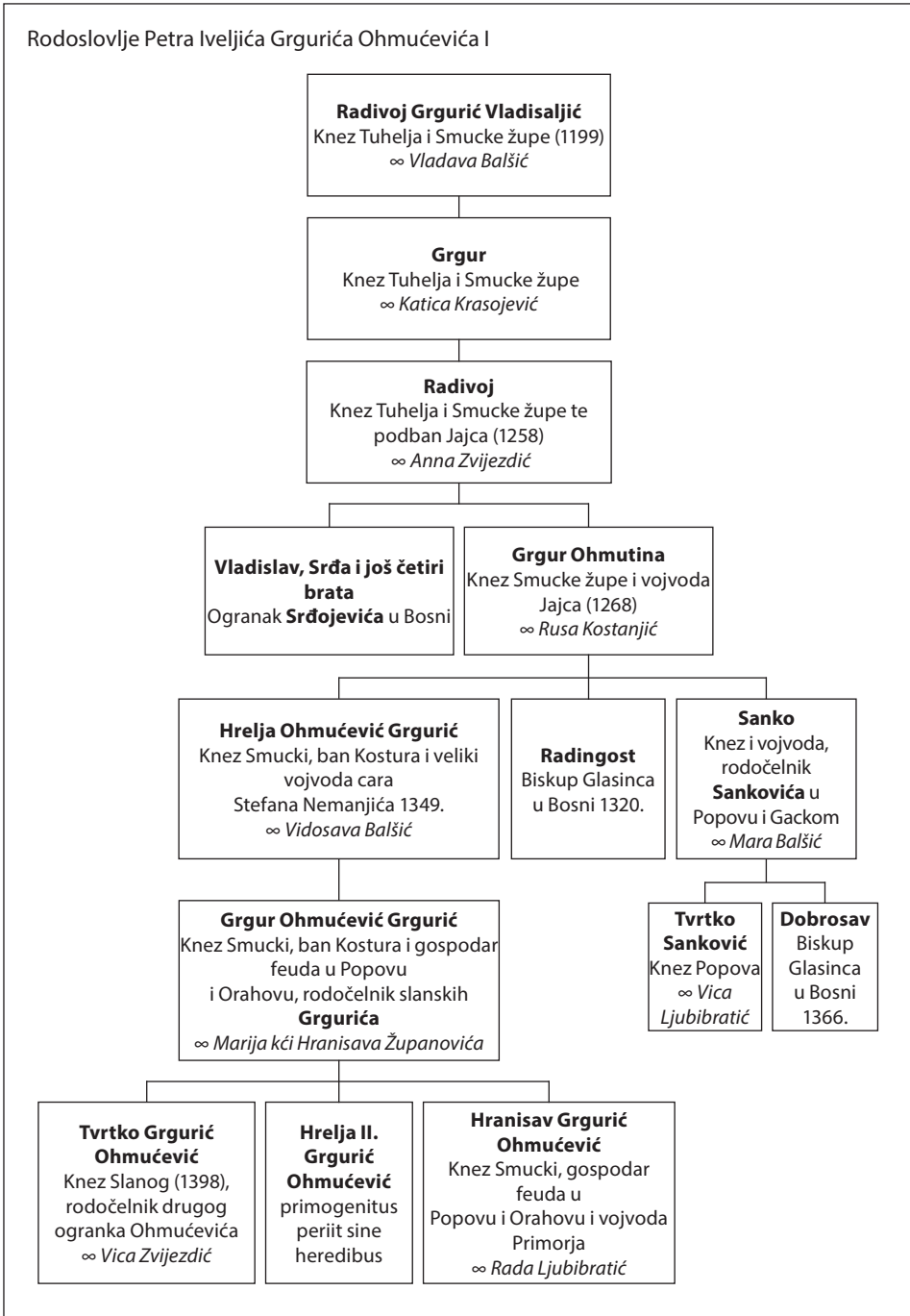
Usporedno sa snaženjem dubrovačkog pomorstva tijekom 15. i 16. stoljeća, kroz nekoliko se generacija odvijao i postupan uspon Grgurića. Svog djeda Ivana Milatova Grgurića (r. oko 1470.) Petar u genealogiji bilježi kao gospodara zemalja u Popovu i Orahovu (*Dominus Feudorum in Popovo et Orahovo*), ali i kapetana i brodovlasnika (*Praefectus et Dominus Navium*), a u istome su naraštaju kapetani bili i njegovi bliski rođaci Vukašinovići i Vukosalicići. Za konačno etabliranje Petrova ogranka roda Grgurića odlučujući su bili pomorsko-poslovni uspjesi njegova oca Ivelje, sina Ivanova (oko 1500.–1557.), koji se u Petrovu rodoslovlju Ohmućevića također spominje kao pomorski zapovjednik i brodovlasnik, a kao kapetani se bilježe i Pavao i Đurica, dvojica od četvorice njegovih stričeva, te drugi rođaci.

Zbog gusarenja na Sredozemlju polovicom 16. stoljeća u Dubrovniku je zavladao strah od nestašice hrane. Pod okriljem Republike, za potrebe popunjavanja zaliha, Ivelja je s nekoliko brodova dovezio žito iz Apulije i s Levanta, a u Slanome je podigao malo brodogradilište. U sve neizvjesnijim okolnostima dobava žitarica predstavljala je prioritet pa je Senat nastojao obnoviti sve povlastice dobivene od španjolskih vladara i

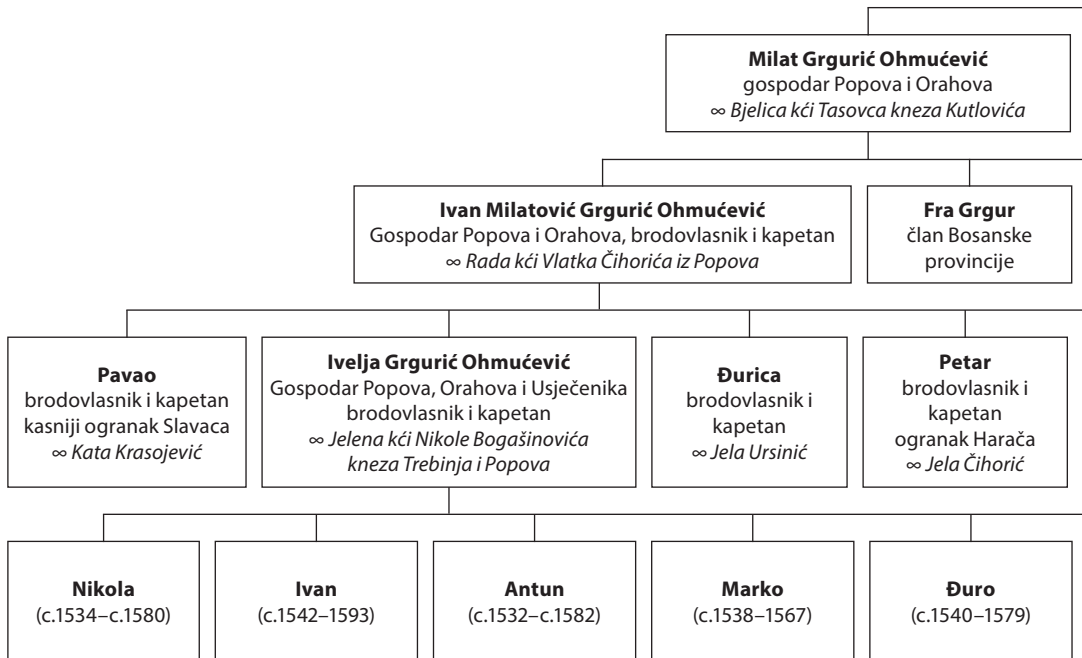
¹⁶ Vidi: Ilija Sindik, *Dubrovnik i okolina* [Srpski etnografski zbornik, knj. 38; Naselja i poreklo stanovništva, knjiga 23], Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1926., 135–137; o brojnim patronimskim ograncima Grgurića također: Antun Golušić, *Rodovi Slanskog primorja*, 50–58.

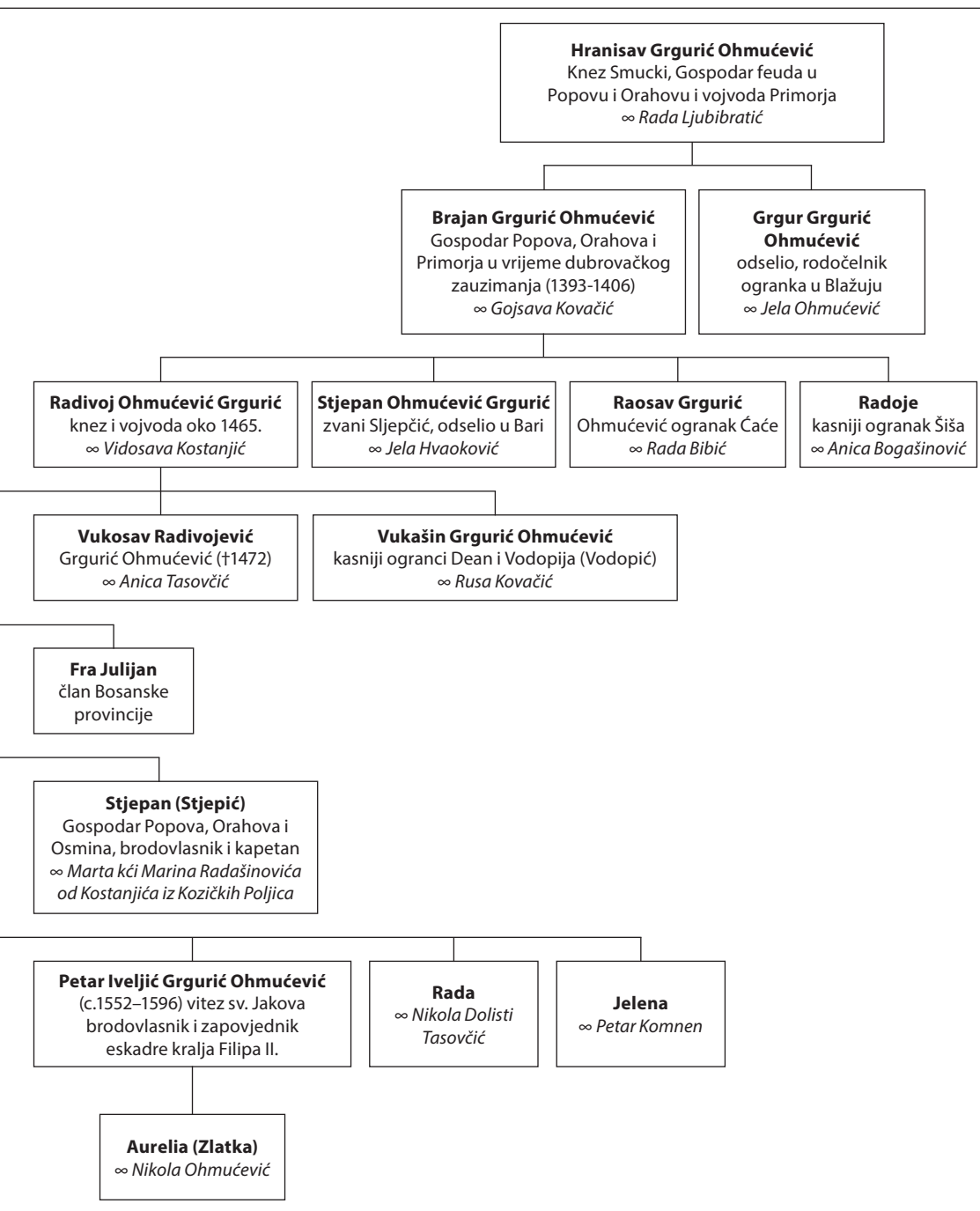
¹⁷ Upravo je to bio razlog što su se znamenja širega kruga slanskih, primorskih i humskih rodova našla u korpusu ilirske heraldike začete u Korjenić-Neorićevoj grbovniku koji je 1595. pod utjecajem rodovsko-političkih koncepcija Petra Ohmućevića, bio izrađen za Korjenić-Neoriće/Jeriniće.

Rodoslovlje Petra Iveljića Grgurića Ohmućevića I

Rodoslovlje Petra Iveljića Grgurića Ohmućevića II

njihovih namjesnika u Napuljskome Kraljevstvu, uspjevši, k tome, ishoditi i ekskluzivnu dozvolu za izvoz žita iz Osmanskoga Carstva. Poslovi za račun države u levantskim lukama dubrovačkim su kapetanima i brodovlasnicima donosili veliku zaradu.¹⁸

Oko 1530. Ivelja Grgurić oženio je Jelenu (Jeljenu) iz imućnoga roda humske vlastele Bogašinovića/Dobrašinovića koja mu je u miraz donijela niz imanja u zaleđu, s onu stranu dubrovačko-osmanske granice. Zahvaljujući zaradi od brodarina, Ivelja je uz odobrenje vlasti od dubrovačkoga građanina Nikše Nikolina Kastratija 1555. kupio posjed s kućom u Slanome.¹⁹ Tada se odijelio od brata Stijepića i iz Grgurića prešao na svoje novo ognjište.²⁰ Riječ je o imanju na slanskom predjelu Usječenik, u blizini Kneževa dvora i franjevačkog samostana, koje je tako u Petrovoj genealogiji ušlo u "titulaciju" Ohmućevića: Ivelja se ondje (kao i prethodnici) bilježi kao gospodar zemalja u Popovu i Orahovu, ali i posjeda *Usiecienich* u Slanome. Na tom će mjestu njegovi sinovi izgraditi novu, raskošnu kuću s obilježjima palače. Kupovina posjeda za Ivelju i njegove potomke bila je nedvojbeno i simbolička potvrda stjecanja slobodnjačkoga statusa. Međutim, na prostoru Primorja, podijeljenom dubrovačkoj vlasteli poslije 1399. godine, vrijedio je feudalni pravni okvir pa je ta nekretninska transakcija zacijelo bila svojevrsni pravni presedan.²¹ Naime, mnogi primorski rodovi podrijetlom iz zaleđa i njihovi ogranci – poput Sagrojevića, Skočibuha, Krivonosovića, Radulovića, Martolozića i drugih – čiji su se pripadnici od konca 15. stoljeća počeli intenzivnije baviti pomorstvom, naselili su se u Gradu, na Elafitima ili prostorima Astoreje, gdje takva ograničenja u stjecanju vlasništva nad zemljom nisu postojala. Odlučivši ostati u Slanome, Grgurići su odabrali drukčiji put. Po Petrovim su riječima njegovi preci još tijekom 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća uspjeli ostvariti *modus vivendi* sa svojim izravnim feudalnim gospodarima u Slanome – vlastelom Gradi. Svega godinu dana nakon kupnje Usječenika, pri ukrcaju žita u Volosu Ivelja je bio okrivljen za navodno sudjelovanje u ubojstvu jednog janjičara i utamničen. Republika je intervenirala kako bi ga oslobodila,²² ali Ivelja je početkom 1557. preminuo u carigradskom zatvoru, a vođenje obiteljskih poslova preuzeo je sin Nikola. I ostali su Iveljići svoja prva pomorska i poslovna iskustva stjecali u pothvatima organiziranima pod okriljem Republike. Prema dubrovačkim arhivskim podacima o brodskom osiguranju, od početka šezdesetih do početka osamdesetih godina Iveljići su posjedovali četiri broda ("Sv. Antun", "Sv. Kristina", "Sv. Duh i Sv. Marija Loretska" te "Gospa od Milosrđa i sv. Ivan Krstitelj"), a braća Ivan, Nikola, Đuro i Petar u više se

¹⁸ Jorjo Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI. v.*, Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1932., 86, 87.

¹⁹ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Venditiones Cancellariae*, ser. 31, sv. 69, f. 238v.

²⁰ O podjeli braće vidi: A. Golušić, *Rodovi Slanskog primorja*, 53, bilj. 226.

²¹ O okolnostima u kojima se odvijao taj presedan možemo samo nagađati. Kao jedan od brodovlasnika u državnoj službi, Ivelja je u tom trenutku uživao povjerenje Republike, a imanje je kupio od dubrovačkoga građanina Kastratija koji je mogao dokazati vlasnički slijed.

²² DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 53, f. 278v–279r.

navrata bilježe i kao pomorski zapovjednici. Zajedno s drugim slanskim kapetanima plove u Napulj, Messinu, Palermo, Anconu, Veneciju, levantske luke i Aleksandriju, a 1564. registrirana je i plovidba Nikole Iveljića do Antwerpena.²³

Okolnosti na Sredozemlju i dobri odnosi između Republike i kralja Karla V. Iveljinim su sinovima otvarale nove perspektive. Već od tridesetih godina 16. stoljeća dubrovačka je trgovačka flota diljem Sredozemlja započela prevoziti španjolske trupe i ratne potrepeštine. Brodovi pod zastavom sv. Vlaha služili su uglavnom za logističke svrhe, ali su bili i naoružani te nerijetko ulazili u sukobe s neprijateljima. Osim poslovanja u iberijskim lukama te lukama Napuljskoga Kraljevstva i Sicilije pod španjolskom vlašću, brojni su podanici Dubrovačke Republike sudjelovali i u španjolskim ofenzivnim ekspedicijama na sjevernoafričkoj obali (Tunis, 1535.; Alžir, 1541.; Džerba, 1560.), a bili su aktivni i tijekom rata Svete lige 1571.–1573. Unatoč nemalim gubicima brodovlja i ljudstva u sjevernoafričkim pothvatima i činjenici da su neki dubrovački brodovi u te operacije bivali uključeni prisilno, ratna je konjunktura poticala sve veći interes Dubrovčana za plovidbu u službi španjolske krune.²⁴

Među dubrovačkim brodovlasnicima i kapetanima koji su u vrijeme pomorskih sukoba sredinom 16. stoljeća u španjolskoj službi stekli iskustvo plovidbe Mediteranom i Atlantikom – do Flandrije i Engleske, a neki od njih i do *Indijā* – bili su i Iveljini sinovi i nećaci. U drugoj polovici 16. stoljeća sva šestorica Iveljića plovili su u službi Katoličkih kraljeva. U izvorima se spominju Antun (r. oko 1532.), Nikola (r. oko 1534.), Marko (r. oko 1538.), Đuro (r. oko 1540.), Ivan (r. oko 1542.) i Petar (r. oko 1552.). Samo dvojica najmlađih doživjet će zrelu dob. Nakon uspješne pomorske karijere Marko je, stekavši plemićki naslov, umro u Španjolskoj 1567. Prevozeći španjolske postrojbe, Đuro je 1579. izgubio život u havariji galijuna "Santo Spirito" kod Portofina na Ligurskoj obali. Nedugo potom, ploveći na istoj ruti, u borbi s alžirskim gusarima kod Korzike poginuo je Antun, a Nikola je još ranije smrtno stradao u sukobu s osmanskim gusarima kod Krete. Za Slano je najviše bio vezan Ivan koji je umro 1593. u Palermu tako da nitko od braće nije pokopan u obiteljskoj grobnici koju su izgradili u franjevačkoj crkvi sv. Jeronima.²⁵

²³ Josip Luetić, "Slanjan i Primorci – svjetski moreplovci i pomorski trgovci u međunarodnom brodarstvu Dubrovačke Republike 1563.–1807.", *Naše more* 3–4 (1985.), 143–147. U tom razdoblju uzdiže se i Nikola Ivanov Dolisti Tasovčić, zet braće Iveljića, kao i drugi kapetani iz Slanskoga primorja, Božine, Letijele, Vodopije, Mrnare i drugi, od kojih su neki zajedno s Petrom Ohmućevićem stupili u španjolsku službu.

²⁴ Radi jačanja flote u obrani od osmanskih gusara već je Karlo V. razvio sustav ugovorne službe (*asiento*) ponajviše s napuljskim i đenovješkim poduzetnicima i kapetanima pa možemo pretpostaviti da su na isti način bili angažirani i dubrovački pomorci. Brojni španjolski najamnici imali su važnu ulogu u bitci kod Lepanta 1571. Vidi: Maria Sirago, "Dalla galera al vascello. L'apporto economico di genovesi, ragusei, fiamminghi, napoletani nella costituzione della flotta napoletana tra Cinquecento e Seicento", u: *Rapporti diplomatici e scambi commerciali nel Mediterraneo moderno*, ur. Maria Mafri. Salerno: Università degli studi di Salerno – Rubbettino, 2004., 465–469.

²⁵ G. B. de Rosatis, *Origine della Famiglia Ivegla Ohmuchievich*, 82–84. Đuro je sastavio oporuku u Bonifaciju na jugu Korzike i registrirao je u Genovi 1579., a Ivan u Palermu 1592. Osim Petra, u dokumentima nije zabilježeno da

Iveljčići su imali i dvije sestre. Mlađa, Jela (r. oko 1544.), udala se za zagonetnog došljaka Petra Komnena, tobožnjeg potomka bizantske i trapezuntske dinastije koji je s ocem Aleksijem, nakon sukoba s Osmanlijama 1569., na teško oštećenom brodu pristao u Slano. Jelin je sin spomenuti dominikanac Vicko Komnen zaslužan za objavljivanje *Zbornika*. Starija sestra, Rada (r. oko 1530.), udala se za kapetana Nikolu Dolisti Tasovčića. Rod Dolisti Tasovčića posjedovao je imanja i kuće u Banji na južnoj strani Slanske vale i također se pozivao na humsko plemićko podrijetlo te imao vlastiti grb. Dvojica Radinih sinova, Stjepan (oko 1555.–1599.) i Đuro (oko 1560.–1629.) Dolisti Tasovčić, pridružili su se ujcima u španjolskoj mornarici.²⁶

Petar Iveljić Ohmućević u službi španjolskoga kralja

Uključivanje Dubrovčana u službu španjolskog dvora uglavnom se odvijalo preko Napulja budući da je Napuljsko Kraljevstvo sa Sicilijom od 1503. bilo pod vlašću španjolskih vladara. Apeninski dio goleme *kompozitne monarhije* predstavljao je ključno gospodarsko i pomorsko uporište španjolskih Habsburgovaca u njihovu ovladavanju Sredozemljem.²⁷ Napulj je već u 15. stoljeću bio sjedište dubrovačkoga konzulata, a u 16. stoljeću postao je središte organizirane i brojne zajednice dubrovačkih pomoraca i poduzetnika koji su poslovali diljem Sredozemlja. Zahvaljujući trgovačkim povlasticama kraljeva Karla V. i Filipa II., Apulija i Sicilija postale su glavni izvori žitarica za Dubrovačku Republiku. U drugoj polovici 16. stoljeća Napulj je bio često odredište Iveljića koji su ondje posjedovali i vlastitu kuću. Tijekom osamdesetih godina Petar je u Napulju obavljao različite poslove i za Republiku, a tu je živjela i njegova sestra Jela, žena Petra Komnena.²⁸

su ostala braća koristila prezime Ohmućević nego samo patronimski pridjevnik Iveljić (*de Ivegilia, Iveglije*). Đurova je oporuka realizirana 1582., a budući da nije bio oženjen, glavninu je imovine ostavio braći Ivanu, Antunu i Petru. Ivan je veći dio imovine ostavio ženi Mariji te kćerima Jeli i Niki (o kojima nema podataka u rodoslovlju). DAD, *Testamenta Notariae*, ser. 10.1, sv. 46, f. 16r–17v; sv. 49, f. 134r–137v. O okolnostima i mjestu havarije Đurova broda Santo Spirito te podmorskim arheološkim istraživanjima u vezi s tim vidi: <https://en.antikytherawatches.com/ivegilia-la-storia>.

²⁶ Uz Stjepana i Đura, treći brat bio je franjevački propovjednik Nikola Dolisti Tasovčić. O braći Dolistovićima u španjolskoj službi vidi: F. de Petris, *Breve discorso genealogico della antichissima e nobilissima famiglia Ohmuchievich Gargurich*, 21–22; G. Gelcich, *I conti di Tuhelj*, 87–92; A. Golušić, *Rodovi Slanskog primorja*, 82–83; Cesáreo Fernández Duro, *El Gran Duque De Osuña y su Marina*. Madrid: Renacimiento, 2006., 266, 267. O Đurovim akcijama, napose: Jovan N. Tomić, *Građa za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i početkom XVII veka*, [Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knjiga VI], Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1933., 353–357, 393–396, 397–400, 405–410, 428–429, 435–445, 451–462, 538–540.

²⁷ Aurelio Musi, "El Reino de Nápoles y el sistema imperial español", u: *Felipe II (1527–1598): Europa y la monarquía católica. Actas del Congreso Internacional Felipe II (1598–1998), Europa dividida; la monarquía católica de Felipe II (Universidad Autónoma de Madrid, 20–23 abril 1998)*, ur. José Martínez Millán, vol. I, t. 2, Madrid: Parteluz, 1998., 555–565.

²⁸ G. B. de Rosatis, *Origine della Famiglia Ivegilia Ohmuchievich*, 14. O trgovačkim povlasticama koje su Dubrovčani dobili od Anžuvina, Aragonaca i Habsburgovaca kao napuljskih vladara vidi: Đuro Kórbler, "Dubrovačka republika i zapadne evropske države. Veze Dubrovnika s Napuljem, Sicilijom, Francuskom i Španjolskom", *Rad JAZU* 214 (1917.), 165–252. Rubno o odnosima Dubrovačke Republike i Napuljskoga Kraljevstva u 16. stoljeću vidi: Ilija Mitić,

Organizacija dubrovačkog brodovlja u španjolskoj mornarici prije osamdesetih godina 16. stoljeća slabo je poznata, ali se može pretpostaviti da su u to vrijeme, kao i kasnije, dubrovački kapetani, poput glasovitog Miha Pracata, Vice Bune, braće Iveljića i drugih, pojedinačno ugovarali poslovne pothvate u kojima su njihovi brodovi bili uključeni u sastave različitih španjolskih eskadri. Osim na Sredozemlju, služili su i kao pratnja španjolskim trgovačkim konvojima na plovidbi iz *Indijā* stekavši tako vještinu plovidbe Atlantikom. Novu priliku za zaradu mnogi su Dubrovčani vidjeli u englesko-španjolskom sukobu koji je tinjao od početka desetljeća, a rasplamsao se nizom ratova koji su započeli 1587. Prema popisu Deziderija Nenchija, između 1584. i 1654. godine u službi kraljeva Filipa II., III., i IV. plovilo je čak 178 dubrovačkih brodova. U tom se popisu slanski Iveljići Ohmućevići bilježe kao zapovjednici pet brodova velike nosivosti, a braća Dolisti Tasovčići zapovijedali su s čak devet galijuna manje tonaže.²⁹

Vjerojatno je svojim utjecajem u Španjolskoj put braći i nećacima (Dolisti Tasovčićima) otvorio Marko Iveljić Grgurić kojega je već šezdesetih godina 16. stoljeća Filip II. proglasio plemićem (*gentilhombre*) te je postao i kraljev dvorjanin.³⁰ Međutim, od Iveljića će početak osamdesetih godina doživjeti samo Antun, Ivan i Petar.

Prema de Rosatisu, Petar je u španjolskoj službi proveo ukupno 26 godina,³¹ što bi značilo da je za kralja Filipa II. započeo ploviti još 1570., no o njegovim aktivnostima u osmom desetljeću 16. stoljeća nema podataka. S obzirom na kronologiju Petrova uspona u španjolskoj mornarici, treba istaknuti jedan nedatirani dokument s početka 17. stoljeća,³² u kojem su zabilježena svjedočenja nekolicine španjolskih visokih pomorskih zapovjednika koji su izrijeком potvrdili da je Petar sa svojim nećacima tijekom dvadeset godina (što bi značilo od 1576. nadalje) diljem Sredozemlja izveo brojne i opasne podvige u opskrbljivanju španjolskih postrojbi streljivom i ratnim materijalom te da za svoje zasluge nije bio primjereno nagrađen.³³

Početkom osamdesetih godina 16. stoljeća zbog zaštite konvoja iz Amerike i flandrijskih posjeda te priprema za invaziju na Englesku, španjolski ratni planovi bivaju radikalno preusmjereni prema Oceanu. Slijedeći novu pomorsku politiku Filipa II., Petar je, po svemu sudeći već prije 1580., sa skupinom dubrovačkih kapetana formirao posebnu

"Prilog proučavanju odnosa Napuljske Kraljevine – Kraljevstva Dviju Sicilija i Dubrovačke Republike od sredine XVII. do početka XIX. stoljeća", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 19 (1986.), 101–103; Miroslav Pantić, "Ragusa e Napoli nell'epoca barocca", u: *Ragusa e il Mediterraneo*, ur. Antonio di Vittorio, Bari: Cacucci editore, 1990., 371–381, te u drugim radovima u tom zborniku.

²⁹ Pod naslovom *Nota delle Caracche, Galeoni, e Navi de' signori Capitani della Città di Ragusa* Nenchijev je popis objavljen prvi put u *Zborniku* (kao nastavak de Petrisove rasprave *Della famiglia Ohmuchievich Gargurich*), 25–29.

³⁰ D. Nenchijev, *Della famiglia Ohmuchievich Gargurich, la dichiarazione piu chiara e piu distinta di questo albero genealogico*, 22–23; G. B. de Rosatis, *Origine della Famiglia Ivelgia Ohmuchievich*, 83.

³¹ G. B. de Rosatis, *Origine della Famiglia Ivelgia Ohmuchievich*, 83. U španjolskim izvorima Petar se spominje kao don Pedro Ibella (Ybella, Yvella).

³² Riječ je o svojevrsnoj žalbi Đura Dolisti Tasovčića. *Archivo General de Simancas* (dalje AGS), E 1707, f. 502.

³³ Tu se također tvrdi da bi to moglo obeshrabrili njegovu rodbinu i druge Dubrovčane da ostanu u španjolskoj službi.

eskadru (*Esquadra Ilírica*) s kojom se, kao zapovjednik dviju karaka ("Sv. Marija Loretska" i "Sv. Antun"), istaknuo u španjolskom osvajanju Portugala 1580. i Azora 1582./83.³⁴ Zauzećem Portugala Španjolci su došli u posjed velikog broja dobro naoružanih i opremljenih galijuna, a Lisabon je postao glavnim uporištem u borbi protiv Engleske i Francuske za prevlast na Atlantiku. Osim toga, u lukama Biskajskoga zaljeva izgrađen je niz brodogradilišta s navozima za gradnju oceanskih brodova i otvorena su brojna središta za novačenje i logistiku, a još tijekom prethodnog desetljeća diljem Španjolske pokrenuta je masovna proizvodnja brodske opreme, naoružanja, streljiva i baruta.

Opsežne pripreme kulminirale su invazijom Nepobjedive armade na Britaniju 1588. koja je okončana vojnim porazom u Kanalu i katastrofom flote izazvanom vremenskim neprilikama.³⁵

U toj vojnopomorskoj operaciji 1588. po svemu sudeći nije sudjelovao znatniji broj dubrovačkih brodova.³⁶ Ipak, zbog mogućih zabuna i pogrešaka u različitim popisima,

³⁴ José Luis Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron: Characteristics, dimensions and tonnages of Mediterranean-built galleons for Philip's II Atlantic fleets (1593–1597)", *The International Journal of Maritime History* 29/2 (2017.), 240; V. Comneno, *Compendiosa y verdadera relacion de los servicios hechos*, 8. Kao sin portugalske princeze Izabele, Filip II. je bio legitimni nasljednik portugalskoga prijestolja, ali je pritom morao skršiti otpor nekih portugalskih gradova i dijela kortesa. Prema jednom britanskom izvoru, u invaziji na Portugal sudjelovalo je čak 40 dubrovačkih brodova. Vidi: John de Courcy Ireland, "Ragusa and the Spanish Armada of 1588", *The Mariner's Mirror* 64/2 (1978.), 252.

³⁵ Do Lepantske bitke 1571. aktivnosti španjolske mornarice od oko 150 galija, većinom u najmu, bile su usmjerene na sukobe s Osmanlijama na Sredozemlju. U tim sukobima Španjolci su u svoju flotu uključili i veliki broj savezničkih brodova. Nakon Lepanta nastupilo je prešutno primirje tijekom kojega je obnovljena osmanska flota nastavila s gusarenjem. Unatoč tome, u posljednja dva desetljeća 16. stoljeća Filip II. je pokrenuo ambiciozne planove izgradnje i opremanja novog tipa brodova za Atlantsku flotu. Nepobjediva armada u konačnici se sastojala od 130 brodova, odnosno 22 borbena galijuna i 108 brodova za prijevoz tereta i trupa, s ukupno 2.400 topova. Posadu joj je činilo 8.000 mornara, a prevozila je 19.000 pješaka i topnika. Vidi: David Goodman, *Spanish Naval Power 1589–1665*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997., 1–7. O različitim aspektima neuspjeha španjolske invazije, s opsežnom literaturom, vidi: *England, Spain and the Gran Armada 1585–1604*, ur. M. J. Rodríguez Salgado i Simon Adams, Edinburgh: John Donald Publishers, 1991.

³⁶ Razlog tome bila su slaba maritima svojstva mediteranskih nava i galijuna na Atlantiku. Temeljito proučivši to pitanje, Veselin Kostić je utvrdio da su u sastavu Armade plovila samo tri dubrovačka broda odnosno kapetana, i to u sklopu Levantinske (zapravo talijanske) eskadre. Uz spomenuti galijun "Presveto Navještenje" (*Santissima Annunciata*) pod zapovjedništvom Stjepana Dolisti Tasovčića, u sastavu Armade bila je nava "Sveti Nikola" pod zapovjedništvom Marina Prodanelića te brod "Gospa od Milosti i sv. Ivan Krstitelj" s kapetanom Lukom Ivanovim Kinkovićem. Sva tri dubrovačka broda bila su teško oštećena u bitkama u Kanalu. U nastavku plovidbe oko Britanskog otočja oluja je razbila "Svetog Nikolu" kod Stradah Stranda na zapadnoj obali Irske. U brodolomu je izginula sva posada na čelu s kapetanom Prodanelićem. Oštećeni brod "Presveto Navještenje" Dolisti Tasovčić je nasukao južnije, u zaljevu kod Limericka, pri čemu je uspio spasiti posadu i prekrcati vrijedni teret. Kinkovićev brod, poznat i pod nazivima "La nave Martolossa" i "Sveti Ivan od Sicilije", Španjolci su zaplijenili 1586. na Siciliji. Brod je bio solidno građen i dobro naoružan pa je 1588. priključen Armadi. Uništen je u blizini mjesta Tobermory na škotskom otoku Mull, pri čemu je smrtno stradala i većina posade. O broju dubrovačkih brodova i njihovoj sudbini te o dvojbama oko Tasovčićeva podviga vidi iscrpno u: Veselin Kostić, *Dubrovnik i Engleska 1300.–1650.*, Beograd: SANU, 1975., 399–447. Kostić piše da je kapetan Kinković poginuo u eksploziji broda kod Tobermoryja, ali kasniji podaci o Ilirskoj eskadri i njegovu svjedočenje u korist Petra Ohmućevića 1596. potvrđuju da je ipak preživio.

preimenovanja i "nasljeđivanja" imena te promjena zapovjednika pojedinih brodova teško je utvrditi točan broj dubrovačkih plovila u Nepobjedivoj armadi, a i o broju pomoraca možemo samo nagađati. Premda neki engleski i španjolski izvori kazuju da je i sam Petar Iveljić Ohmućević sudjelovao u tom pohodu kao zapovjednik broda "La Ragazona", to se sa sigurnošću može odbaciti.³⁷

Zahvaljujući onedavno nam dostupnim arhivskim podacima, predodžba o ulozi dubrovačkog brodovlja u španjolskoj mornarici poslije 1588. postaje nešto jasnija.³⁸ Netom nakon sloma Nepobjedive armade, Filip II. pokrenuo je ambiciozni projekt izgradnje nove flote atlantskih galijuna za iduću invaziju. Kao dodatno pojačanje, kralj je 28. veljače 1590. sklopio ugovor (*asiento*) s Petrom Ohmućevićem i Stjepanom Dolisti Tasovčićem kojim su se njih dvojica kao poduzetnici i budući zapovjednici eskadre obvezali izgraditi, opremiti, naoružati te kraljevskoj mornarici na rok od pet godina iznajmiti 12 galijuna koji će se pod španjolskom zastavom priključiti Atlantskoj floti (*Armada del Mar Océano*). Ugovor je precizno propisivao svojstva i opremu brodova, ali je umnogome bio načelne naravi. Brodovi su morali biti oceanski galijuni robusne gradnje od 600 do 1.000 tona nosivosti, s 20 topova i posadom od po 20 ljudi na svakih 100 tona. Petogodišnji je rok započinjao teći s danom sklapanja ugovora, ali je plaćanje najma bilo predviđeno tek nakon što kraljevsko povjerenstvo verificira kvalitetu brodova. Zapovjednici eskadre obvezali su se da će se odazvati kraljevu pozivu na sudjelovanje u ratnim operacijama i ispunjavati sve njegove naredbe.³⁹

Nova Ilirska eskadra u našoj je literaturi poznata pod netočnim nazivom "Dvanaest apostola".⁴⁰ Izgrađena je između 1590. i 1593. godine, uglavnom u napuljskim brodogradilištima (Napulj, Castellammare di Stabia i Vietri), a tri su broda bila naručena u Dubrovniku. Premda su Petar i njegovi nećaci bili glavni ugovaratelji, u tom su poslovnom

³⁷ John de Courcy Ireland, "Ragusa and the Spanish Armada of 1588", 258–262; J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron": 240. Sam Ohmućević o tome bi sigurno ostavio neki trag ili bi to istaknuo u postupku stjecanja viteške titule. Da nije sudjelovao u invaziji govori i činjenica da mu je pred odlazak u pohod na Britaniju Marin Prodanelić povjerio na čuvanje svoj novac. V. Kostić, *Dubrovnik i Engleska 1300.–1650.*, 404.

³⁸ Za sve dokumente iz španjolskih arhiva u ovom radu dugujemo veliku zahvalnost kolegi Arturu Pérezu Amoresu sa Sveučilišta Murcia. Navedeni izvori donose se u njegovoj neobjavljenoj disertaciji: Arturo Pérez Amores, *Integrarse en la Monarquía Hispánica a través del Servicio al Rey Católico: Raguseos y Escoceses entre 1580 y 1620*, Universidad de Murcia, 2022.

³⁹ J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 239–240. Prijepis ugovora iz 1590. posjedovao je i Đuro Dolisti Tasovčić te ga je priložio uz svoju molbu iz 1617. da ga Filip III. imenuje članom Napuljskoga potkraljevskoga vijeća (*Consiglio Collaterale del Regno di Napoli*). AGS, E 1763, 11. 7. 1617.

⁴⁰ Taj naziv za eskadru pod Ohmućevićevim zapovjedništvom preuzet je iz *Zbornika*; u tome se zacijelo ogleda nastojanje Ohmućevićevih nasljednika da se Petru i njegovoj floti pridoda na važnosti. Naziv "Dvanaest apostola" u drugoj polovici 16. stoljeća nosilo je više brodskih formacija u sastavu španjolske mornarice. Uglavnom su to bili brodovi koji su plovili Karibima i Atlantikom kao pratnja trgovačkih konvoja. Nazivom "Dvanaest apostola" prozvano je i prvih 12 ratnih oceanskih galijuna koje je Filip II. dao izgraditi od 1589. do 1591. J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 239, 240.

pothvatu, kao suvlasnici i/ili zapovjednici brodova, sudjelovali i drugi pripadnici njihova rodovskog i zavičajnog kruga.⁴¹

Godine 1592. Petar je izvijestio Kraljevsko vijeće da je uspio izgraditi osam brodova, a da će još četiri biti uskoro dovršena. Zbog trenutnog nedostatka trgovačkog tereta, gubitka zarade i velikih troškova izgradnje, molio je da mu se do početka plaćanja najamnine iz napuljskih zaliha ustupi stanovita količina bakra i kositra kako bi mogao izliti topove za brodove u izgradnji. S obzirom na odredbe ugovora, molba mu je odbijena.⁴²

Unatoč financijskim problemima, eskadra je u punom sastavu zaplovila 1593. pa je 14. listopada sklopljena i dopuna ugovora. Određeno je da će se najamnina započeti plaćati s početkom ratnih djelovanja, kada će kralj Petru Ohmućeviću aktivirati titulu glavnog zapovjednika (*Capitan general*), a Stjepanu Dolisti Tasovčiću titulu admirala. U iščekivanju ratnih akcija, Filip II. je Dubrovčane, da bi nadoknadili uloženo, oslobodio plaćanja poreza na brodarine, a odredio im je i plaće te naknade za prijevoz žita, streljiva i drugih potrepština za španjolsku vojsku. Španjolski potkralj u Napulju imao je zadaću opskrbiti ih streljivom i hranom za posadu.⁴³ Eskadra je tada započela prevoziti žito iz jadranskih luka u Napulj te vunu iz Španjolske u Genovu i Livorno.

Glas o Petrovim akcijama nadaleko se proširio, o čemu svjedoče prosvjedi engleskih i francuskih diplomatskih predstavnika na Porti. Oni su već 1592. optužili Dubrovačku Republiku da za Španjolce gradi dvanaest brodova i opskrbljuje ih osmanskim žitom. Dakako, izazivši lojalnost sultanu, Senat je sve odlučno zaniijekao.⁴⁴ Međutim, turski su gusari 1594. kod Messine zarobili tri Petrova broda iz novoizgrađene eskadre pod zapovjedništvom Đura Dolisti Tasovčića ("San Pedro", "Santa Maria del Loreto" i "Santo Spirito"). Nakon neuspješnih pregovora o otkupu, Petar ih je bio primoran zamijeniti starijim i znatno lošijim plovilima, a dva od triju brodova koji su ugovoreni u Dubrovniku nisu ušla u konačan sastav eskadre pa su također zamijenjena starijima.⁴⁵

Najzad, polovicom rujna 1595. eskadra predvođena Petrovim zapovjednim brodom "Sveti Jeronim" i dozapovjednim "Sv. Jakov od Galicije" s kapetanom Jakovom Ivanovim de Polo doplovila je u Lisabon. Kraljevsko pomorsko povjerenstvo utvrdilo je nakon uviđaja da tri broda pristigla u Lisabon ne zadovoljavaju ni minimum kriterija za

⁴¹ Uz Iveljića i Dolisti Tasovčiče, kao zapovjednici tih brodova spominju se primorski kapetani: Jakov Ivanov de Polo, Mato Jerinić, Pavo Deškinović, Frano Šprlenta, Josip Radalj, Marko Brsečina, Ivan Kapural, Frano i Mato Letiela, Ivan Andrija Kunić, Ivan Franov Sagri, Miho Brautti, Bartol Baldi i drugi. Vidi: J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 240–242.

⁴² AGS, GA 364–174, 24. 8. 1592.

⁴³ AGS, GA 387–63, 14. 10. 1593.

⁴⁴ DAD, *Litterae et commissiones Levantis*, ser. 27.1, sv. 38, f. 27v–31r; J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI. v.*, 126; M. Sirago, "Dalla galera al vascello", 471; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika*, II, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980., 66–68.

⁴⁵ J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 246–247.

plovidbu oceanom, a gotovo svim plovilima trebala je dodatna oprema. Ukratko, veći dio Ilirske eskadre pod zapovjedništvom Petra Ohmućevića ni maritimnim svojstvima ni opremljenošću nije odgovarao odredbama ugovora.⁴⁶ Slabiju kvalitetu nekih brodova Petar je nastojao kompenzirati povećanjem nosivosti. Prema zaključku povjerenstva, Ilirska eskadra imala je obilježja trgovačkog brodovlja konstruiranog za mediteransku plovidbu, a zahvaljujući preinakama i naoružanju, samo su neki od njih mogli služiti kao logistička potpora u sastavu atlantske ratne flote. To je bio glavni razlog zbog kojega kralj i dalje nije pristajao na plaćanje najamnine.⁴⁷

Ubrzo je uslijedio neslavni kraj Ilirske eskadre. U proljeće 1596. Englezi i Nizozemci izveli su iznenadni napad na luku Cádiz u kojoj je oštećen dobar dio španjolske flote. Dana 10. rujna 1596. Petar je umro u Lisabonu, a unatoč rizicima španjolski zapovjednik Martín de Padilla u listopadu je neke od dubrovačkih brodova pod zapovjedništvom Stjepana Dolisti Tasovčića uključio u drugu invaziju na Britaniju. Međutim, nedugo nakon isplovljavanja flote i taj je napad propao zbog jakog nevremena kod Rta Finisterre. Ondje su potopljeni najveći Petrovi brodovi – "Sv. Jeronim" (*San Geronimo*) i "Gospa od Navještenja" (*La Anunciada*). U trećem pokušaju, u listopadu 1597., Armada je doplovila nadomak Falmoutha, ali se zbog jakog nevremena morala vratiti u Španjolsku. Dolisti Tasovčićev zapovjedni brod "Gospa od Milosrđa" (*La Misericordia*) bio je teško oštećen, a po povratku u luku Ribadeo potonuo je jedini preostali brod, ponos nekadašnje eskadre, *Santiago de Galicia*.⁴⁸ Prema nekim vijestima, Petrov je gubitak na kraju dosegao golem iznos od 150 tisuća dukata.⁴⁹

Iako Ilirska eskadra zbog spleta nepovoljnih okolnosti nije ispunila kraljeva očekivanja, Petar je zbog vjernosti i ranije stečenih zasluga uspio u namjeri da bude primljen u prestižni španjolski kraljevski viteški Red sv. Jakova od Galicije. Do toga je došlo samo šest mjeseci prije njegove smrti. Dana 1. listopada 1595. kralj je dao preporuku i ovlastio Vijeće viteških

⁴⁶ Ilirsku eskadru koja je doplovila u Lisabon činili su brodovi s kapetanima: "Sv. Jeronim" (Petar Ivelja), "Sv. Jakov od Galicije" (Jakov Ivanov de Polo), "Sv. Matej i sv. Frano" (Mato Jerinić), "Sv. Navještenje" (Pavo Deškinović), "Sv. Mihajlo Arkandjel" (Miho Brautti), "Sv. Marija Tremitska" (Frano Bakaljauš), "Sv. Marija od Milosrđa" (Nikola Petrov Babić), "Sv. Križ" (Luka Tasovčić), "Sv. Andrija" (Vlaho Ferro, brod u vlasništvu obitelji Karamonda). Zbog loše kvalitete u potpunosti su odbijeni brodovi: "Sv. Trojstvo" (Mato Letiela), "Sv. Andrija" (Bartol Baldi), "Sv. Ivan Krstitelj" (Jakov Ivanov Rusko). J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 246–247.

⁴⁷ J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 242–260. Prema autorovu tumačenju Petar nije računao na toliko stroge provjere kvalitete brodovlja i na neki je način pokušao izigrati odredbe ugovora s kraljem.

⁴⁸ J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 239, 258–260. O podmorskim arheološkim ostacima brodova "La Anunciada" i "San Geronimo" vidi: Miguel San Claudio Santa Cruz, "El Escuadrón Ragusano en la Armada de 1596", *Proa. Revista de la Real Liga Naval Española* IV, época digital (2018.), 51–55. (https://issuu.com/hec87tor/docs/proa_a_la_mar_174/53). Dvije godine nakon Petra, u rujnu 1598. u svom je dvorcu El Escorial umro i razočarani Filip II.

⁴⁹ F. de Petris, *Breve discorso genealogico della antichissima e nobilissima famiglia Ohmuchievich Gargurich*, 23; V. Comneno, *Compendiosa y verdadera relacion de los servicios hechos*, 9.

redova sv. Jakova, Calatrava i Alcantare da započne postupak Ohmućevićeva prijema. Imenovani povjerenici Reda, Alonso de Velasco i Diego de Busto Belizio, u Lisabonu su od listopada 1595. do siječnja 1596. na temelju dokumenata i izjava svjedoka proveli propisani postupak utvrđivanja Petrove podobnosti.⁵⁰ Petar je kraljevskome vijeću (*Consejo*) predočio svjedočanstva o svom pravovjerju i plemićkom podrijetlu u "osam četvrtina" (*quartieri*), to jest da su mu od generacije njegovih pradjedova i prabaka svi preci s očeve i s majčine strane bili katoličke vjere, plemenitog podrijetla i rođeni u zakonitim brakovima. Kako je već oko 1580. godine, prije neuspješnog pokušaja stupanja u toskanski viteški Red sv. Stjepana Pape, započeo prikupljati rodoslovne podatke i krivotvorene isprave o povijesti svoga roda, Petar je pred povjerenstvo podastro opsežno dokazno gradivo.

Budući da je, ogorčen na dubrovačke vlasti, odavno napustio domovinu i postao naturaliziranim španjolskim podanikom, u svom obraćanju Povjerenstvu Petar – don Pedro Ybella – ni riječju nije spomenuo Republiku. Piše da je iz Slanoga u Dalmaciji (!), gospodar posjeda Usječenik i Osmine te feuda u Popovu i Orahovu u Hercegovini "koja je sada pod Turcima". Daljnjim podrijetlom predstavlja se kao potomak bosanskoga plemstva Ohmućevića, grofova od Tuhelja i gospodara Kostura u Makedoniji, koji su također potpali pod osmansku vlast. Tvrdi da se u Lisabonu nalazi kao zapovjednik eskadre od 12 galijuna i 1.500 ljudi.⁵¹

Nakon prihvaćanja preporuke četvorice članova reda, povjerenici su pristupili ispitivanju svjedoka prema propisanom upitniku. Svjedoci su se pod prisegom trebali očitovati o istinitosti tvrdnji o plemićkom i katoličkom podrijetlu te kreposnom životu i čestitosti kandidata. Pred ispitivačima je svjedočilo četrnaest dubrovačkih kapetana od kojih su neki zapovijedali brodovima Petrove eskadre koja je tada bila usidrena u Lisabonu. Bili su to: Marulin Ivanov, Bartol Baldi s Lopuda, Jakov Ivanov de Polo, Mato Jerinić iz Banića, Antun Barbijerić iz Slanoga, Mato Letiela s Lopuda, Luka Tasovčić iz Slanoga, kapelan eskadre fra Serafin iz Popova, Pavo Deškinović s Koločepa, Stjepan Božina iz Slanoga, Luka Ivanov Kinković s Lopuda, Frano Mihov iz Zatona, Petar Ivanov Vodopija iz Slanoga i Pavo Ivanović iz Slanoga. Osim osnovnih podataka o sebi svi su odgovarali na pitanja o identitetu Petra Iveljića, o tome otkad ga poznaju, koji su izvori njihovih informacija, tko su Petrovi roditelji, odakle potječu njegovi daljnji preci, za koliko koljena njegovih predaka znaju i jesu li svi njegovi stari bili katoličke vjere. Odgovarali su i na pitanja o Petrovu bračnom statusu, ima li zakonite i nezakonite djece, o njegovim poslovnim pothvatima i motivima njegova služenja španjolskoj kruni, o tome

⁵⁰ Archivo Histórico Nacional Madrid, Órdenes Militares – Santiago (dalje: AHN OM-S), Expediente 5856, "General Pº de Ivella". Jedini Dubrovčanin koji je prije Petra primljen u Red sv. Jakova bio je Martin Stjepanov Zamagna (oko 1479.–1548.), poklissar Republike u Napulju i Madridu 1533./34. (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, 6 – Odabrane biografije (Pi–Z)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015., 278–279). Godine 1623. vitezom Reda sv. Jakova postao je i Petrov nećak Đuro Dolisti Tasovčić, a 1649. i njegov unuk Petar mlađi Ohmućević.

⁵¹ AHN OM-S, Expediente 5856, "General Pº de Ivella".

vode li se protiv njega sudski postupci, je li ikad bio zatvaran i je li njegova kršćanska vjera ikad bila pod sumnjom inkvizicije te ima li ikakvih natruha židovskog ili arapskog podrijetla. Najzad, morali su se izjasniti o tome jesu li plaćeni za svjedočenje. Svi svjedoci izjavili su da Petra i njegovu obitelj osobno poznaju, a potvrdili su i navode iz njegova rodoslovlja o čistom plemićkom i katoličkom podrijetlu. Na sva druga pitanja također su odgovorili u Petrovu korist. Iskazi nekolicine svjedoka koji su znali španjolski znatno su dulji, a neki od njih svjedočili su dvaput, dopunjavajući afirmativne spoznaje o Petru i njegovim precima. Na kraju, povjerenici su obavili i skupno ispitivanje dubrovačkih mornara i kapetana koji su se zatekli u lisabonskoj luci te su i od njih dobili potvrde Petrovih izjava. Na temelju predočene dokumentacije i iskaza svjedoka 7. siječnja 1596. donesena je konačna odluka o primanju Petra Iveljića Ohmućevića u španjolski kraljevski viteški Red sv. Jakova od Galicije. Svečano zaređenje bilo je održano 22. ožujka 1596. u glasovitom samostanu Uclés u kojemu se od 1174. nalazilo sjedište Reda sv. Jakova (*caput ordinis*). Sa statusom viteza i titulom *Capitan general* Petru su pripali i doživotni prihodi komende u iznosu od tisuću škuda godišnje.⁵²

Petrovom smrću, samo nekoliko mjeseci poslije toga događaja, izumrla je izvorna loza Grgurića Iveljića Ohmućevića. O njegovoj užoj obitelji izvori šute, a ime njegove supruge, vjerojatno zbog niska roda, nije ostalo zabilježeno ni u izvorima ni u genealogiji, što otvara prostor za različita nagađanja. Kako bi sačuvao nasljedstvo po ženskoj liniji, Petar je nedugo prije smrti svoju malodobnu kćer jedinicu Aureliju udao za rođaka u trećem koljenu Andriju Nikolina Grgurića (oko 1565.–1654.),⁵³ koji je potom također počeo koristiti prezime Ohmućević. Zbog srodstva između supružnikâ i dobi nevjeste, papa Pavao V. potvrdio je taj brak tek 1617. godine.⁵⁴ Andrija je plovio u španjolskim konvojima preko Atlantika, a 1594. postao je Petrov pobočnik i prvi časnik (*Gentilhombre de la Boca*) u Ilirskoj eskadri.

Između bosanske, dubrovačke i španjolske domovine

Pouzdanost se može reći da je Petar započeo koristiti "staro" rodovsko prezime Ohmućevića oko 1580. godine. Inspiraciju i uporište pronašao je u maglovitoj obiteljskoj predaji o tobožnjem Grgurovu ocu Hrelji Ohmućeviću, opjevanom junaku iz usmene predaje i narodne epike, "gospodaru Kostura i čitave Makedonije", koji je živio polovicom 14.

⁵² G. B. de Rosatis, *Origine della Famiglia Iveglija Ohmuchievich*, 83.

⁵³ Prema genealogiji Ohmućevića, Andrija Nikolin bio je potomak Tvrtka Grgurića (r. oko 1345.), sina Grgura III., utemeljitelja postojbine roda u Slanskoj vali, i brata Petrova pretka Hranisava Grgurića.

⁵⁴ G. B. de Rosatis, *Origine della Famiglia Iveglija Ohmuchievich*, 87. Petrov potez odjek je drevne nasljednopravne prakse iz starogrčke tradicije (*epiklerat*). Tim se običajem prvenstveno osiguravao opstanak obiteljskog ognjišta i baštine. Riječ je o surogatu muškog potomstva u kojemu sinovi kćeri jedinice, u njezinu braku sa srodnikom, postaju fiktivni sinovi, a time i baštinici svoga djeda.

stoljeća.⁵⁵ Genealošku konfabulaciju Petar je produbio pričom o još starijem bosanskom podrijetlu Ohmućevića, po kojoj njihovi korijeni sežu u 13. stoljeće kada su nosili titulu grofova od Tuhelja u Smuckoj župi i banova Jajca, a rodbinski su bili povezani s vlastelom Balšićima i Sankovićima (Bogopankovićima, Srđovićima).

Rodoslovnu i heraldičku simboliku svoga gentilnoga kruga Petar Ohmućević konstruirao je na tragu obnoviteljske koncepcije humanističkog ilirizma koja etnonime "dalmatinski", "bosanski", "slavonski" ("slovenski") i "hrvatski" potiskuje u korist antičkoga sinonima "ilirski" (*natio Illyrica*). Riječ je o heterogenom ideološkom programu koji se nakon prvih kršćanskih pobjeda u drugoj polovici 16. stoljeća oblikovao u krugovima hrvatske crkvene i intelektualne elite; ilirskom odrednicom uglavnom su bile obuhvaćene etničke granice naroda koji je naseljavao Dalmaciju, Hrvatsku, Slavoniju, Bosnu i Hercegovinu. Politički je oslonac ranonovovjekovni ilirizam imao u ambicioznim protuosmanskim planovima papinstva, Habsburgovaca, španjolskih kraljeva i o njima ovisnih talijanskih vladara. Ideja obnovljene Ilirije bila je prožeta križarskim i prozelitskim duhom i podrazumijevala vjerovanje u skorbu propast Osmanskoga Carstva te stvaranje novoga katoličkoga imperija koji bi se, pod papinskim okriljem, prostirao na širem prostoru jugoistočne Europe. U tom je ozračju Petar Ohmućević započeo razvijati opsežnu genealošku, heraldičku i političku djelatnost s ciljem potvrde starih i stjecanja novih viteških i plemićkih titula te afirmacije svoga rodovskoga kruga. Očekujući *reconquistu* na Balkanu, slanski su rodovi predvođeni Ohmućevićima priželjkivali podjelu vlasti nad zemljama zamišljenog "Ilirskog Carstva" videći svoju budućnost oko samoga vladarskoga trona. U Petrove planove na više su načina bili uključeni i slanski franjevci koji su ostali u uskoj vezi sa subračom pod osmanskom vlašću, a kao simbolički nositelji "bosanskih" političkih tradicija za slanski krug "ilirske" elite predstavljali su duhovni i intelektualni autoritet.⁵⁶

Premda su Petrova nastojanja za dokazivanje pripadnosti starom plemstvu Bosanskoga Kraljevstva bila ponajprije usmjerena na strane dvorove i kandidaturu za prijem u najprestižnije redove plemenitih kršćanskih vitezova njegova doba, Ohmućevići su svoj uspon nastojali potvrditi i u domovini. Palaču na imanju Usječenik braća su vjerojatno izgradila sedamdesetih godina, a 1580. u franjevačkoj crkvi sv. Jeronima u Slanome

⁵⁵ Mit o Ohmućevićima i narativ o njihovu podrijetlu, iznesene u *Zborniku*, Gelcich je uglavnom nekritički prenio u svojoj knjizi. Na tragu diplomatskih kritika Ilariona Ruvarca ranu je genealogiju i "povijest" Ohmućevića detaljno analizi podvrgnuo Mihailo Dinić dokazujući da se radi o povijesnim fikcijama koje su djelomično preuzete iz narodne predaje. Povijesni Hrelja nije imao potomaka, a umro je kao monah u glasovitom manastiru Rila u Bugarskoj. Vidi: Mihailo Dinić, "Relja Ohmućević – istorija i predanje", *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 9 (1966.), 95–118; Hristo Matanov, *Jugozapadnite bugarski zemlji prez XIV vek*, Sofia: Nauka i izkustvo, 1986., 33, 34.

⁵⁶ O genezi te simboličkim i političkim aspektima ranonovovjekovnoga *ilirizma* i o literaturi s tim u vezi vidi: Zrinka Blažević, *Ilirizam prije ilirizma*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008.; S. Čosić, *Ideologija rodoslovlja. Korjenici-Neoričev grbovnik iz 1595.*; Mate Božić i Stjepan Čosić, *Hrvatski grbovi. Geneza, simbolika, povijest*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021., 131–152.

podigli su zavjetni bočni oltar i za dubrovačke prilike monumentalnu mramornu nadgrobnu ploču, naručenu u Pisi, s uklesanim obiteljskim grbom (na crnome dvije zlatne grede, a preko udesno crvena prečka s tri zupca).⁵⁷ Nadgrobni natpis evocira njihovu pripadnost plemstvu Bosanskoga Kraljevstva, koja seže do slavni predaka Grgura i Hrelje, te nekadašnje titule i posjede Ohmućevića u Bosni i Makedoniji:

IOANNES ET FR(atr)ES SVI DE
FAMILIA OHMVCHIEVICH.
IVEGLIE FILII. GREGORII ET
HREGLIE BANIS CASTORIE
PRONEPOTES. BANOR(um)Q(ue) YAYZE
DESCENDENTES REGNI BOSSINEN(sis)
NOBILITATE CLARI SIBI POSTERISQ(ue)
SUIS PARAVERE. ANNO · D ·
M · D · LXXX

Nadgrobnu ploču i oltar najvjerojatnije je, kao stariji od (tada živuće) braće, postavio Ivan Iveljić koji je najviše i boravio u Slanome, no s obzirom na sadržaj natpisa, nema sumnje da je njegov tekst koncipirao Petar.

U vrijeme uspona u španjolskoj službi Petrovo se ime, unatoč čestim izbivanjima, s vremena na vrijeme javlja i u dubrovačkim dokumentima. Sudeći po arhivskim podacima, u Dubrovniku i u Slanome, s mogućim prekidima, boravio je od prosinca 1582. do polovice 1584. Najčešće je riječ o poslovnim sporovima, nagodbama te carinskim i drugim potvrdama.⁵⁸ Iz jednog zapisa o plaćanju arboratika za 1576./77. zaključujemo da je njegov brod "Sv. Marija Loretska i sv. Antun" tada još uvijek plovio pod zastavom sv. Vlaha.⁵⁹

Posebno su važne vijesti koje potvrđuju da je Petar već u to doba prikupljao različite potvrde i građu o položaju i podrijetlu svoga roda. Potkraj 1582. naumio je u Dubrovniku službeno registrirati neku potvrdnicu (*litterae testimoniales speciales*) na ćirilici koju mu je izdao fra Grgur Masnović, provincijal Bosne Srebrene.⁶⁰ Došavši u ured kancelarije,

⁵⁷ U to je vrijeme crkva bila obnavljana i proširivana, a prema Petrovim riječim Ohmućevići su dogradili i sakristiju. Oltar braće Iveljića Ohmućevića posvećen je sv. Antunu Padovanskom. Na vrhu oltara je ovalna kartuša s grbom Ohmućevića, a na postamentima stupova isklesani su grb Ohmućevića i podijeljeni grb Ohmućevića/Bogašinovića u čast Iveljine žene Jeljene. Sa sjeverne strane trijumfalnog luka podignut je gotovo identičan oltar Nikole Dolisti Tasovčića posvećen Uznesenju Marijinu. Krase ga grbovi Dolisti-Tasovčića s podijeljenim grbom Dolisti Tasovčića i Ohmućevića u čast Nikoline žene Rade.

⁵⁸ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 66, f. 227r–v, 233 (26. 4. i 10. 5. 1582.); *Diversa Cancellariae*, serija 25, sv. 169, f. 66r, 70v, 79r, 92r (4. 5., 11. 5., 21. 5., 22. 5. i 18. 6. 1582.), sv. 171, a tergo, f. 90v–91r (1. 3. 1584.), f. 117r–119r (20. 4. 1584.); *Diversa Notariae*, serija 26, sv. 122, f. 98v–100r (21. 5. 1582.).

⁵⁹ *Diversa Cancellariae*, sv. 169, f. 92r (18. 6. 1582.).

⁶⁰ *Diversa Cancellariae*, sv. 170, a tergo, f. 45r.

predstavio se kao Ohmućević (*Petrus Ivegliā Ohmucelich !/!*) i to je prvi (i jedini) put da ga se u službenim dubrovačkim izvorima nalazi zabilježenog pod tim prezimenom. Prepisivanje teksta isprave u službenu knjigu kancelarije je obustavljeno, i to po nalogu dvojice dubrovačkih franjevaca – fra Luke Gojsavića Vladimirovića iz Visokoga, defintora i nekoć provincijala dubrovačke franjevačke provincije, te fra Marka Burmasovića iz Fojnice – koji su bili pozvani utvrditi vjerodostojnost dokumenta.⁶¹

Godine 1582. Petar je u Napulju potkralju Juanu de Zúñigi de Pietraperzia predao kraljevsko pismo Filipa II. izdano 4. lipnja iste godine, u kojemu se nabrajaju zasluge braće Iveljića, napose Petra kao kapetana i vlasnika galijuna "Sv. Marija Loretska", te potkralju nalaže da predloži oblik i visinu nagrade za Petra Iveljića, a o čemu će vladar donijeti posebnu odluku. Želeći da se o tome dozna i u domovini, Petar je 30. travnja 1583. i taj dokument dao registrirati u dubrovačkoj kancelariji.⁶²

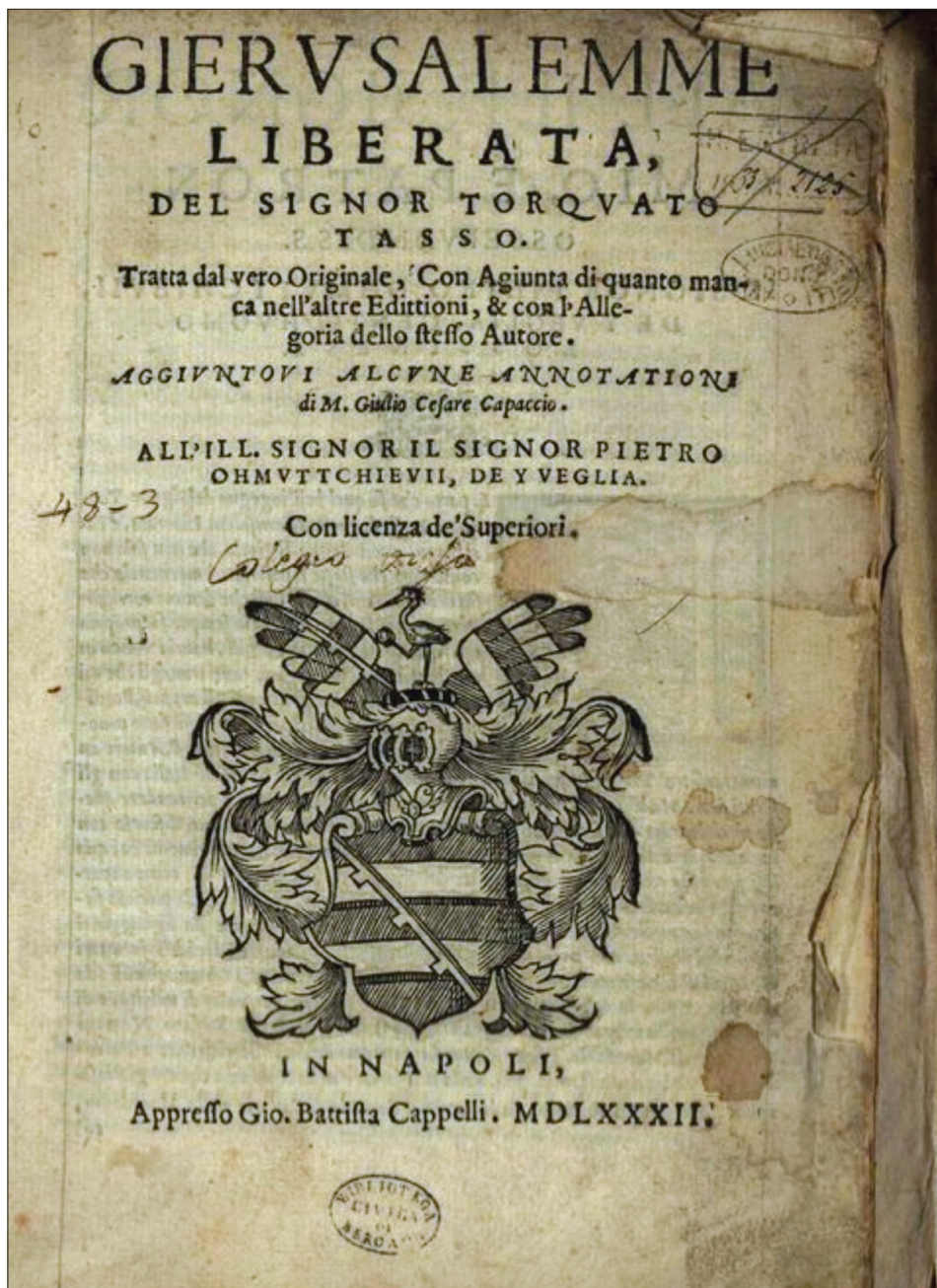
Početak osamdesetih godina Petar je u Napulju stupio u vezu s tamošnjim vrlo uglednim književnikom i teologom eruditskih interesa Giulio Cesareom Capacciom (1552.–1634.)⁶³ koji je pripremao izdanje Tassova spjeva *Oslobođeni Jeruzalem* s vlastitim dopunama i tumačenjima. Knjiga je tiskana pod Petrovim pokroviteljstvom 1582. godine.⁶⁴ Na naslovnici se prvi put pojavljuje i "potpuni" grb Ohmućevića, a pokrovitelj je predstavljen kao "Il signor Pietro Ohmuttchievii de Yvegliā gentil'huomo Bossinese". U tekstu Capacciove posvete epski se aspekt Tassova djela povezuje s junaštvom bana Hrelje Ohmućevića, gubitkom obiteljskih posjeda u Bosni nakon osmanskih osvajanja, ali i ponovnim usponom Grgurovih nasljednika Ivelje i Petra Ohmućevića. Napose se naglašava Petrovo odano služenje velikom vladaru Filipu II. koji ga u svojim pismima obasipa iskazima naklonosti i nudi mu zapovjedništvo nad eskadrom od dvanaest brodova u *indijskim* konvojima. Vladarov odnos prema Petru u tim je pismima, prema

⁶¹ Prezimena sve trojice spomenutih bosanskih franjevaca naći će se, zajedno s grbovima njihovih rodova, u *Korjenić-Neorićevu grbovniku* iz 1595. koji je nastao kao plod Ohmućevićevih zamisli o "Ilirskome Carstvu".

⁶² *Diversa Cancelariae*, sv. 170, a tergo, f. 94v.

⁶³ O Capacciu i njegovu djelu vidi: Daniela Caracciolo, *Giulio Cesare Capaccio tra arte e letteratura*, Lucca: Maria Pacini Fazzi editore, 2016.

⁶⁴ *Gierusalemme Liberata, del signor Torquato Tasso. Tratta dal vero Originale, Con Aggiunta di quanto manca nell'altre Edizioni, & con l'Allegoria dello stesso Autore aggiuntovi alcune annotationi*, Napoli: Giovanni Battista Cappelli, MDLXXXII. Istodobno su tiskane dvije različite Capacciove naklade Tassove knjige. Edicija s donekle izmijenjenim naslovom ne sadrži posvetu Ohmućeviću. Godine 1592. Capaccio je objavio i trosveščani ikonološki traktat o grafičkim amblemima, znakovima, simbolima i geslima: *Delle imprese trattato di Giulio Cesare Capaccio. In tre libri diviso. Nel primo, del modo di far l'impresa (...) nel secondo, tutti ieroglifici, simboli (...) e come da quegli cavar (...) l'imprese (...) nel terzo, nel figurar degli emblemi (...) per l'imprese si tratta*, Napoli: Ex officina Horatii Salviani, appresso Giovanni Giacomo Carlino, e Antonio Pace, 1592. U trećem svesku (*Del trattato dell'imprese di Giulio Cesare Capaccio Libro terzo ove nel figurar de gli emblemi e nella proprietà delle piante e de gli animali di molte imprese si fa mentione*, Napoli: Ex officina Horatii Salviani, appresso Giovanni Giacomo Carlino, e Antonio Pace, 1592., 46), Capaccio navodi da je Petar Iveljin Ohmućević na dvjema svojim galijama koje su za španjolskoga kralja plovile u *Indije* isticao stjegove s dvjema rukama od slova, koje su – kada je stijeg bio podignut – tvorile znak pobjede, s motom "In hoc signo vinces".

Naslovnica Capacciova izdanja Tassova spjeva posvećena Petru Ohmućeviću (Napulj, 1582.) s najstarijim poznatim grafičkim prikazom potpunog grba Ohmućevića

Capacciovim navodima, bio vrlo srdačan, gotovo familijaran, što Capaccio potkrepljuje ističući frazu *Me hará placer* koju kralj često koristi u obraćanju Petru.⁶⁵

Pokroviteljstvom nad Capacciovim izdanjem Tassova spjeva Petar je u Napuljskom Kraljevstvu i Toskani želio proširiti glas o svome drevnom plemenitom podrijetlu i potvrditi ugled koji je uživao na španjolskom dvoru. Naime, njegove aktivnosti u Dubrovniku, Bosni i Italiji u tom su razdoblju bile usmjerene na prijem u Red sv. Stjepana Pape. Taj red kršćanskih vitezova osnovao je 1561. godine uz odobrenje pape Pija IV. toskanski Veliki vojvoda Cosimo Medici, a glavne su mu zadaće bile borba protiv nevjernika na Sredozemlju, napose zaštita kršćanskih brodova od sjevernoafričkih gusara, i otkupljivanje zasužnjenih kršćana. Sjedište reda bilo je u Pisi, a Statutom je bilo propisano da vitezovi moraju biti plemenitog podrijetla; kandidati za prijem u članstvo trebali su o tome predočiti vjerodostojne dokaze i potvrde svjetovnih ili crkvenih vlasti svojih zemalja.⁶⁶ Petar je započeo prikupljati dokaze zajedno sa svojim nećakom Đurom Dolisti Tasovčićem. Dolisti je više godina bio u službi vojvode Francesca Medicija pa je, unatoč pokušajima "nekih Dubrovčana" da se to spriječi, 11. ožujka 1583. odjenuo viteški habit. Petru to nije uspjelo. Ipak, u istom je razdoblju Petar, franjevačkim vezama u Bosni, prikupio gradivo koje je povezo s narodnim i obiteljskim predajama stvorivši genealoški narativ Ohmućevića kojemu je nastavio dodavati nove simboličke i političke sastavnice u skladu s ideologijom ranomodernog ilirizma.

Za boravka u Dubrovniku početkom osamdesetih godina, Petar je vjerojatno posjetio i Bosnu. Tada je potaknuo izradu jednog neobičnog dokumenta – *Rodoslovlja gospode bosanske* – čijim se kompleksnim likovnim i tekstualnim sadržajem (na ćirilici) te simbolikom legitimira heraldičko-genealoški i politički program stvaranja virtualnog "Ilirskoga Carstva" s Bosnom kao središtem. Riječ je o koloriranom crtežu na pergameni koji je u jednom trenutku, možda i odmah nakon nastanka, fiksiran na poledinu slike dubrovačkog slikara Lovra Dobričevića s motivom uskrsloga Krista i bosanskoga kralja Stjepana Tomaša iz 1461. godine. Bordura kompleksne kompozicije crteža obuhvaća niz apokrifnih i stvarnih grbova "ilirskih kraljevina" te dinastija Nemanjića i Kotromanića. Na vrhu je lik sv. Grgura Velikoga kao zaštitnika Bosne, a na samome dnu potpuni grb Ohmućevića.

U legendi autor *Rodoslovlja* otkriva svoje motive i dvostruki identitet: "Petar Ivelje Ohmućevića sin po starini bošgnanin a radi nevoljnoga razmira i pogube prišastia

⁶⁵ F. de Petris, *Breve discorso genealogico della antichissima e nobilissima famiglia Ohmuchievich Gargurich*, 23.

⁶⁶ Giuseppe Rossi Sabatini, "Gli Statuti dell'Ordine di S. Stefano", *Annali della R. Scuola Normale Superiore di Pisa. Lettere, Storia e Filosofia* 1/2 (1932.), 182–190. Statut je propisivao da kandidat uz opće čudoredne uvjete u zamolbi mora priložiti dokaze o stabilnom patrimoniju te o zakonitom genealoškom slijedu s potvrdom o plemstvu u četiri koljena s koloriranim grbovima, a njegov plemićki status morao je posvjedočiti mjesni biskup. Kandidat se nije smio baviti poljodjelstvom ili obrtništvom, morao je biti primjereno obrazovan, osobito u vojnim znanjima i vještinama te je morao dobro vladati latinskim jezikom.

njegovih starih sad je Dubrovčanin koji za milosrdnogove stare gospode složi i postavi ovo rodoslovie za spomenu i slavu bosansku i svakoga vridna bošgnanina dokoli bog bolje dopusti i njegova sveta volja izvarši. Pisano lita hristova na 1482."⁶⁷

U osmišljavanju koncepcije i u izradi *Rodoslovlja gospode bosanske*, kao i u prikupljanju gradiva za genealogiju vlastite obitelji, uz brata Ivana zasigurno su mu pomagali slanski franjevci i drugi pripadnici bosanske redodržave s kojima je bio u tijesnom doticaju. U to su doba u slanske samostanu sv. Jeronima djelovali učeni redovnici Franjo Radalja (1530.–1607.) i Toma Medvjedović (1537.–1607.) koji se u *Zborniku* spominju kao prijatelji Ohmućevića i od kojih je Petar mogao dobiti informacije o bosanskoj povijesti. Taj kriptični crtež ostao je u posjedu franjevac zajedno sa slikom kralja Stjepana Tomaša. Nade u skoro protjerivanje Osmanlija pokazale su se iluzornima pa je "dvostruka relikvija" misionarskim putovima dospjela u Sutjesku gdje se čuvala kao uspomena i zalag za uskrsavanje Bosanskoga Kraljevstva.

Tih je godina Petar sabrao i pet krivotvorenih vladarskih povlastica, tobože izdanih njegovim precima, čiju je vjerodostojnost, zajedno s rodoslovljem Ohmućevića, ispravom izdanom 24. svibnja 1584. potvrdio bosanski biskup fra Antun Matković (Antonius Matthaeus). I taj je dokument po svemu sudeći krivotvoren jer su prema dostupnim podacima fra Antuna ubili Turci u Požegi 1583.⁶⁸

Na temelju Petrovih heraldičkih, rodoslovnih i simboličkih kombinacija u *Rodoslovlju gospode bosanske* nešto kasnije, 1595. godine, nastat će naposljetku i *Korjenić-Neoričev grbovnik* u kojemu je zemaljskim grbovima pridodano brojno znamenje navodnih predosmanskih plemićkih rodova. Odmah iza dinastičkih i magnatskih grbova, u tom se armorijalu nižu znamenja primorsko-slanskoga gentilnoga kruga te grbovi bosanskih i humskih franjevačkih rodova.

⁶⁷ Slika i dokument se od 1871. čuvaju u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU. O starijoj literaturi, autorstvu, dataciji, sadržaju i političkoj simbolici *Sutješkoga rodoslovlja* vidi: S. Ćosić, *Ideologija rodoslovlja. Korjenić-Neoričev grbovnik iz 1595.*, 94–113. Vjerodostojnu rekonstrukciju teksta i crno-bijeli precr *Rodoslovlja* vidi u: Nikola Žic, "Rodoslovlje gospode Bosanske", *Napredak* 9–10 (1934.), 177–121.

⁶⁸ Sveta Stolica imenovala je tadašnjeg provincijala Bosne Srebrene fra Antuna Matkovića za bosanskog biskupa 1573. godine. Bulom mu je povjeren pastoral nad svim katolicima pod Turcima, tj. vlast u svim biskupijama koje nemaju svoga biskupa. Riječ je o golemom području koje se uglavnom podudaralo s opsegom franjevačke provincije Bosne Srebrene. Time je ova provincija postala glavni oslonac katolicizma pod Osmanlijama u Bosni, Panoniji, Srbiji i Bugarskoj. Godine 1580./81. Matković je bio u pratnji Dubrovčanina fra Bonifacija Drkolice, apostolskog vizitatora koji je obilazio Bosnu i druge krajeve pod turskom vlašću. Drkolica je umro u Temišvaru pa se Matković 1582. vratio u Rim gdje je sastavio opsežni izvještaj o stanju u bosanskoj provinciji. Moguće je da se biskup Matković s Ohmućevićem susreo u Italiji i potom mu pomogao oko prikupljanja dokumentacije za dokazivanje plemstva. Matković se iz Rima vratio u požeški samostan, a smatra se da je prilikom turskog razaranja tijekom 1583. tu i umro. Vidi: Julije Jančula, *Franjevci u Cerniku, Slavonska Požega: Franjevački samostan Cernik, 1980.*, 33; István György Tóth, "Franjevci Bosne Srebrene kao misionari u Turskoj Ugarskoj (1584.–1716.)", *Scrinia Slavonica* 2 (2002.), 182; Franjo Emanuel Hoško, *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2011., 77, 88, 108.

Sukob između Petra i Đonka Gradija, kaznena prijava i Petrovo očitovanje iz 1585. godine

Mnoge do danas nepoznate pojedinosti o Petru i njegovu životu rasvjetljava upravo spis koji je Petar sastavio 1585. godine u Genovi. Riječ je o pismu upućenom Senatu Dubrovačke Republike s očitovanjem, tj. odgovorom na kaznenu prijavu koja je prethodne godine protiv njega bila podnesena u Dubrovniku.

Povod za rasplamsavanje otprije tinjajućeg sukoba između Petra i vlastelina Đonka (Junija) Matova Gradija, također vlasnika posjeda u Slanome, možda je bio Petrov posljednji pravni čin zabilježen u Dubrovniku, nedugo prije nego što će se otisnuti put Geneve. Naime, 17. svibnja 1584. braća Petar i Ivan Iveljić u dubrovačkoj su kancelariji ovjerali ugovor sklopljen sa slanskim seljakom Ivanom Đurojevićem, podrijetlom iz Cicrine u Popovu.⁶⁹ Unatoč činjenici da Iveljići nisu bili dubrovački plemići, ugovor s Đurojevićem u bitnome je sadržavao sve elemente ugovora o kolonatu kakve su sa svojim podložnicima sklapali pripadnici dubrovačke vlastele.

Polu godine nakon Petrova odlaska iz Dubrovnika, dana 15. studenoga 1584., Senat je dao javno obznaniti poziv Petru Iveljiću iz Slanoga da se u roku od osam mjeseci pojavi pred knezom i Malim vijećem te očituje u vezi kaznene prijave za krivotvorenje podataka u službenim knjigama koja je protiv njega bila podnesena u odsutnosti.⁷⁰

O optužbama se Petar iscrpno očitovao u opširnom pismu Senatu koje je dovršio 15. travnja 1585. u Genovi.⁷¹ Sadržaj prijave nije nam detaljnije poznat, ali na temelju Petrova odgovora možemo s dostatnom pouzdanošću rekonstruirati njezine glavne točke i, u prvom redu, činjenicu da je prijavitelj bio Đonko Gradi. Najozbiljnija optužba odnosila se na krivotvorenje zapisa u službenim knjigama, za što je u Dubrovniku bila predviđena smrtna kazna. Petar je osumnjičen da je u svesku *Prodaja kancelarije* za 1555. godinu on sâm ili netko po njegovu nalogu izbrisao prezime njegova oca i umjesto *Gargurich* napisao *Ochmuchievich*. Radilo se o već spominjanom kupoprodajnom ugovoru kojim je Petrov otac Ivelja Ivanov Grgurić od Nikše Kastratija kupio imanje Usječnik.⁷² Osim što ga se htjelo prokazati kao krivotvoritelja, tužbom se dovodilo u

⁶⁹ *Diversa Cancellariae*, sv. 172, f. 2v–3r. Kao svjedoci ugovora navedeni su dubrovački plemić Ivan Šimunov Bona i građanin Jeronim Primi.

⁷⁰ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 68, f. 135v.

⁷¹ AMB, sv. 548, f. 3r–36v. Prijepis je datiran 31. veljače 1638. i djelo je dubrovačkog franjevca Martina Rose (Rusić, †1660.) rodom iz Stona, koji je više godina boravio u Madridu gdje je iste, 1638. godine napisao i objavio heksameterski ep *Breve compendium nationis gloriosae totius linguae Illyricae*. Brojne stihove autor posvećuje dubrovačkoj pomorskoj slavi, a napose Petru Ohmućeviću, njegovim nećacima Dolistijima kao i Petrovu "nasljedniku" u španjolskoj službi, kapetanu i vitezu Reda sv. Jakova, Jeronimu Mažibradiću te njegovu rodu. Autor se napose divi Filipu IV. kojemu namjenjuje ulogu obnovitelja srednjovjekovnih carstava i kraljevstava "ilirske nacije". O Rusiću i njegovu djelu opširnije: Z. Blažević, *Ilirizam prije ilirizma*, 204–214.

⁷² *Venditiones Cancellariae*, sv. 69, f. 238v.

pitanje i Petrovo pravo na prezime Ohmućević. Drugim riječima, za tužitelja je i samo korištenje toga prezimena bilo inkriminirajuće. Tvrdio je da su Iveljići, a napose Petar, unatoč materijalnoj neovisnosti, njegovi kmetovi (*villani*) i da je njihovo pozivanje na drevno prezime Ohmućević, odnosno pripadnost plemstvu Bosanskoga Kraljevstva nezakonito.

Sudeći po nekoherentnom sadržaju, višekratnom ponavljanju argumenata u svoju korist i iznesenim protuoptužbama, Petrov je spis bio sastavljen *ex abrupto* kao reakcija nepravedno optuženog i poniženog ali, kako na mnogo mjesta ističe, uvijek lojalnog podanika Republike i poštivatelja njezinih zakona. Osim toga, uz elemente polemičke protutužbe, tekst na trenutke poprima ton historiografske, pa i filozofske rasprave u kojoj se naširoko obrazlaže i tematizira širi kontekst uspona Ohmućevića, odnosno pokušaj reafirmacije prastarih plemićkih rodova. Time Petrovo očitovanje na svoj način svjedoči o fenomenu rađanja individualnog duha i samosvijesti pojedinca u predmodernom društvu. Slučaj Petra Ohmućevića, kao začetnika "periferne elite", možemo promatrati i kao anticipaciju procesa postupnog slabljenja starih, čvrsto zadanih imovinskopravnih i staleških okova koji će u Dubrovačkoj Republici uhvatiti maha tek u idućim stoljećima. No prije svega, njegova je autoapologija, ujedno i apologija njegova roda,⁷³ jedan od malobrojnih dubrovačkih narativnih izvora s kraja 16. stoljeća pisanih u prvom licu. Riječ je o tekstu koji potvrđuje relativno visok stupanj autorove obrazovanosti i poznavanje materije u rasponu od pravnih normi, preko opće i zavičajne povijesti, općih mjesta starije i onodobne književnosti i kulture, sve do aktualnih europskih društvenih i političkih gibanja.⁷⁴ Petar je, k tome, bio dobro upućen u dubrovačku historiografsku predaju, u dubrovačke zakonske zbirke i druge službene knjige koje na više mjesta izrijekom navodi (*Statut, Liber viridis, Liber croceus*, kancelarijske i carinske knjige, dokumente o podjeli zemalja u Primorju itd.), a koristio je i povijesne prispodobe, citate i parafraze (spominje Rimljane, Židove, Hune, cara Teodozija, papu Leona, portugalskoga kralja itd.). Svoju argumentaciju nerijetko podupire anegdotama iz života povijesnih osoba ili književnih junaka (Aleksandar Veliki, Agezilaj, Dionizije Sikulski, Rodomont), a spominje i djela Aristotela, Plutarha, dubrovačkih analista i Tuberona Cerve. Mjestimice Petar hlabro kritizira postojeći staleški okvir i političku praksu u vlastitoj Republici uspoređujući je s drugim gradovima i državama. Istodobno svesrdno jamči svoju lojalnost vlasteli i ističe privrženost dubrovačkoj domovini.

Duljinu svoga spisa upućenog Senatu Petar opravdava brojnošću optužaba. Vrlo je vjerojatno da cijeli slučaj nije imao presedana u dotadašnjoj pravnoj praksi, a između

⁷³ Petrov tekst *apologijom* je nazvao J. Sopta, "Franjevci u Slanom i kapetan Petar Ohmućević", 79–80.

⁷⁴ Ohmućevići su bili snažno povezani sa slanskim franjevcima pa je početnu izobrazbu Petar vjerojatno stekao u krugu franjevačkog samostana u kojemu tada djeluju mnogi učeni redovnici sličnog podrijetla. Nema sumnje da je Petar dobro znao latinski, talijanski i španjolski jezik.

Petrovih redaka daje se naslutiti i da je imao načelne implikacije koje su daleko nadilazile osobno suparništvo između njega i Đonka Gradija. Petar tvrdi da je Đonko samo jedan od njegovih progonitelja i da iza njega stoji skupina (neimenovane) vlastele koji se Đonkom služe samo kao sredstvom za vlastite đavolske "operacije". Protivna je strana zacijelo držala da Petar svojim postupcima negira važeći pravni poredak, odnosno dovodi u pitanje njegovu stabilnost. On, međutim, na više mjesta ističe da je prema svoj dubrovačkoj vlasteli, pa tako i svojim progoniteljima, uvijek iskazivao svo dužno poštovanje. Prijava kojom je osramoćen proračunato je, smatra, podignuta poslije njegova odlaska iz Dubrovnika upravo zato da se ne bi mogao osobno opravdati. Napominje i da su njegovi preci bili u dobrim odnosima s vlastelom Gradi, a neprijateljstvo koje traje već nekoliko godina započeo je upravo Đonko sa svojim saveznicima, no usprkos svim njihovim nastojanjima dotad im nije pošlo za rukom da protiv Petra bude podignuta sudska tužba.

Osvrćući se na prethodne sukobe, Petar navodi sve ranije Đonkove optužbe. Očito izazvan već spomenutim Petrovim zahvatima u Slanome 1580. godine, Đonko ga je prijavio da je u kapeli sv. Roka u Grgurčićima i franjevačkoj crkvi sv. Jeronima dao načiniti oltare i mramornu grobnicu s natpisom koji ne priliči čovjeku njegova položaja, da je izbjegavao iskazati dužno poštovanje slanskim kneževima, poticao tamošnje seljake na pobunu itd. Po Petrovim riječima, Senat je tada imenovao Josipa Giorgija i Frana Gozze koji su ga saslušali i dali mu "odrešenje", tj. dopustili mu da ode iz Dubrovnika.

Glavna točka aktualne optužbe – inkriminacija za krivotvorenje – bila je povezana s višegodišnjim sporom oko međa u Slanome koji je izbio kada je Đonko uzurpirao dio posjeda kojega je 1555. kupio Petrov otac Ivelja. Tada je imenovano povjerenstvo koje je obavilo uviđaj, a Petar je – da bi dokazao legalnost stjecanja posjeda – dao načiniti prijepise svih relevantnih isprava iz kojih je bio vidljiv besprijekoran vlasnički slijed. Slučaj je, čini se, bio okončan – kako će se pokazati bezuspješnim – pokušajem mirenja dviju strana. Petar podsjeća i na to da je Đonko svojedobno ishodio da mu se uputi sudski poziv da dođe u Dubrovnik prijavivši ga da nije prema njemu ispunjavao uobičajene kmetske obveze, poput davanja stanovite količine gnoja i slično. Za Petra je to predstavljalo uvredu časti i javno sramoćenje jer je poziv bio javno obznanjen u dubrovačkom konzulatu u Napulju. U svom spisu Petar neizravno predbacuje Senatu što je takav dokument uopće poslan jer je svrha prijave bila oklevetati suparnika, nešto što, primjerice, napuljske vlasti ne bi nikad prihvatile ni tolerirale.

Iz Petrova spisa pouzdano doznajemo i da je upravo Đonko bio taj koji je spriječio njegov prijem u Red vitezova sv. Stjepana Pape u Pisi. Tijekom postupka uputio je pismo kancelarima reda, tvrdeći da ne samo da je Petar njegov kmet (*villan*), nego da su i njegovi preci u četiri generacije s obje strane također bili kmetovi. Svoju, kako je naziva Petar, klevetničku optužnicu (*libello difamatorio*) Đonko je tom prigodom potkrijepio iskazima svojih poslušnika i ovisnih seljaka.

Najzad, iz burne povijesti međusobnih loših odnosa Petar navodi i još jednu zgodu. Spomenutu Capacciovu knjigu tiskanu pod Petrovim pokroviteljstvom 1582. godine u Napulju – koju mu je kao dokaz svoga statusa i afirmacije u Italiji zacijelo predočio ili dao sâm Petar – Đonko je u navali bijesa pošarao i uništio.

Đonkovu optužbu da je falsificirao dio zapisa u knjizi *Prodaja kancelarije* Petar je ocijenio kao apsurdnu. Istaknuo je da se službene knjige u Dubrovniku pomno čuvaju od nepovlasnoga korištenja i da je ispravak za koji je on okrivljen mogao unijeti samo "stari Sfondrati", koji je ugovor i unio u svezak. Mislio je, dakako, na dugogodišnjega kancelara Marina Sfondratija (†1572.). Za prezime Ohmućević Petar tvrdi da je to pravo prezime (*vero cognome*) njegova roda te da ga je odlučio koristiti po uzoru na oca Ivelju koji je to prezime "oživio". Đonko je tužbi priložio i izjave nekih svjedoka koji su tvrdili da ne znaju da Petar potječe iz roda Grgurić Ohmućević. Ustvrdivši da ako netko o nečemu nešto ne zna, ne znači da to i ne postoji, Petar je svjedoke diskreditirao tvrdnjom o njihovu siromaštvu i malicioznosti, upozoravajući da je riječ o ljudima koji ovise o Đonkovoj milosti. Daljnje točke tužbe odnosile su se na grobnice, oltare i sakristiju u franjevačkoj crkvi u Slanome, a za Đonka su neprimjerene pa time i inkriminirajuće bile i raskošne posmrtno svečanosti koje je Petar ondje priredio u spomen jednom od svoje preminule braće. Želeći dokazati kako su Petrovi preci još od vremena uspostave dubrovačke vlasti u Primorju bili kmetovi obitelji Gradi, Đonko je tužbi priložio i izvod iz neke "knjige svojih predaka" (*libro di suoi antenati*) u kojoj su pod nadnevkom 25. listopada 1400. bila zapisana imena braće Brajana i Grgura Grgurića, braće Pribila i Brajka Grgurića te Brajanovih sinova Radivoja i Radića Brajenovića.

Da bi pobio Đonkove optužbe o izmišljenom podrijetlu, Petar se upušta u raspravu o patronimicima, odnosno o procesu oblikovanja i stabilizacije prezimena. U svojoj argumentaciji najprije napominje da se (stalna) prezimena brže ustaljuju u gradovima, dok u seoskim sredinama prevladavaju patronimici ili nadimci. U tom kontekstu Petar piše o običajima ilirskog i/ili slavenskog naroda (*la nostra nazione Illyrica, uso illyrico, uso slavonico*), kod kojega se nerijetko za pripadnike istog roda koristi više prezimskih oblika. Posebno se osvrnuo na proces formiranja i ustaljivanja imena rodova dubrovačke vlastele. Započinje upravo s primjerom Gradija. Njihov je rodočelnik Vuk Gredić kao zapovjednik skromne "bosanske" tvrđavice sv. Nikole na Prijekome prešao na dubrovačku stranu i postao plemić čije se prezime najprije javlja u obliku Gradić i Grede, a stabiliziralo se u obliku Gradi. Dalje navodi niz primjera promjena prezimena kod dubrovačkih vlasteoskih i građanskih rodova. Gozze su se prvotno zvali Peccorario, Palmotta Vladmir, a mnogi plemićki rodovi imaju i ogranke koji se u svakodnevnom govoru identificiraju nadimcima, primjerice Menze-Matušić, Gondola-Cigljanović, Bobali-Goić, Luccari-Mandaljenić, Cerva-Šaletić, Bona-Pjerutić. Najmnogoljudniji rod Sorgo ima čitav niz ogranaka koji se zovu Tilikalović, Klisović, Jeruzalemović, Krivošić, Čeoniković itd. Slično je, obrazlaže Petar, i s uglednim rodovima neplemića. Kapetani Dolisti starinom su Tasovčići, a Letiele Miljenovići. Ogranci pomorskog roda Sagrojevića (Sagri) nose prezimena Skočibuha,

Vardabašić, Krivonosović, Radmirović, Stjepović i druga. Spominje i imena velikaša i vladara uz koja se također naizmjenice javljaju prezimena i patronimici te navodi primjere različitih prezimskih oblika kod Tvrtkovića, Nemanjića, Kosača, Frankopana i drugih.

Slično je, ističe Petar, i sa slanskim Grgurićima; premda su generacijama uglavnom koristili patronimike, bili su svjesni svoga starog, zajedničkog podrijetla i rodovskog imena. I Petar i njegova braća stoga su uz patronimik lveljić nosili i prezime Grgurić, ali su, slijedeći svog oca, uskrsnuli svoje *vero cognome* Ohmućević. Petar priznaje da su njegovi preci, premda plemići, uspostavom dubrovačke vlasti bili lišeni svojih posjeda u Primorju, ali ih on naziva seljacima (*contadini*), a ne ovisnim kmetovima (*villani*). Tvrdnju da za čovjeka plemenita roda gubitak vlasti ili posjeda ne znači i gubitak plemstva, Petar ilustrira poslovičnim primjerima iz života raznih vladara. Prema njegovu tumačenju, u Dubrovniku nema zakona koji bi seljaku priječio da promijeni gospodara, pa ni Đonkovi preci – s kojima su, kako ističe, njegovi stari bili u dobrim odnosima – nikada Petrove prethodnike nisu nazivali kmetovima, nego naprosto seljacima. Na drugome mjestu dodaje da su im Gradiji prešutno ostavili stare i dopustili gradnju novih kuća, što mogu posvjedočiti viđeniji Slanjan. Pobijajući Đonkove navode o kmetskom statusu svojih predaka, Petar iznosi podatke iz obiteljskog rodoslovlja, pozivajući se na knjigu koju je u vrijeme dubrovačkoga preuzimanja Primorja (1400.) sastavio Đonkov predak Junije Gradi, tj. na isti izvor koji je u svojoj prijavi, kao "knjigu svojih predaka", naveo i Đonko. Ondje su, ističe Petar, njegovi izravni preci, napose Brajan Hranisavov Grgurić, zabilježeni kao slanski *zentilotti* (vlasteličići).

U svojoj obrani Petar opširno obrazlaže genealogiju vlastitog roda koju je sastavio na temelju predaje i svjedočanstava uglednih ljudi "iz Slanog, Primorja, Bosne, Krajine i Hercegovine". Uz Ohmućeviće koji pod različitim patronimicima žive u Grgurićima i u Slanome, ogranci istoga roda rašireni su u Humu i u Bosni (Soli, Smucka, Blažuj, Gacko, Duvno, Makarska krajina). Iznoseći podatke o naraštaju primorskih vlasteličića (đentilota, baštića) iz vremena dubrovačkog zaposjedanja Primorja, pozvao se, među inim, i na nepoznato historiografsko djelo dubrovačkoga kroničara Petra Luccarija zvanog *Sarvaz*, koji je o tim zbivanjima – sudeći po izvodima u Petrovu tekstu – pisao drukčije i nešto opsežnije od svog poznatog prezimenjaka Jakova. Sukob oko preuzimanja Primorja koji je izbio godine 1403. između kralja Ostoje i bosanskih velikaša (kneza Pavla Radenovića, Sandalja Hranića, Radića Sankovića i primorskog župana Dobroslava) na jednoj, i Dubrovčana na drugoj strani, kod Petra Luccarija opisan je kao intenzivan rat koji je potrajao čak tri godine.⁷⁵ Govoreći o statusu koji su uživali njegovi preci, Petar se oslanja

⁷⁵ Budući da u genealogiji Luccarijevih ne nalazimo ime Petar, bit će da je autor te kronike ipak bio Marin Marinov Luccari (1507.–1564.) kojega s historiografijom povezuje činjenica da je po majci bio nečak poznatoga kroničara Nikole Ragnine. Obnašao je uglavnom vojne magistrature u Republici, a zabilježeno je i da je pisao stihove na latinskome jeziku. Vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, sv. 5 – Odabrane biografije (E–Pe)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2014., 197.

i na dubrovačke službene zapise o podjeli zemalja u Primorju (*Terre Nove*), a posebno mu je bilo važno dokazati rodbinsku povezanost s poznatim humskim rodом Sankovića, gospodara Popova; potkraj 14. stoljeća Radič Sanković bio je agregiran u dubrovačko plemstvo. Iznosi i opsežan osvrt na svoje podrijetlo po majci koje također obuhvaća redom članove vrlo uglednih humskih rodova, Tasovčiče (Kutloviće), Čihoriće, Ljubibratiće, Bosniće (Marojeviće) i Bogašinoviće od kojih potječe njegova majka, upozoravajući da sve njih dubrovački dokumenti bilježe kao "vojvode i katunare". Petar ponosno ističe svoje bosansko podrijetlo i činjenicu da su njegovi oduvijek slavili blagdan zaštitnika roda, svetih Kuzme i Damjana, po bosanskom običaju (*al uso Bosnese*).

Petrovo rodoslovlje Ohmućevića očito je bilo dobro poznato i Đonku Gradiju koji je svim silama nastojao opovrgnuti njegovu vjerodostojnost, pa se u svojoj prijavi zapitao kako to da je Petrov predak Grgur, bježeći iz Bosne zbog počinjenog ubojstva, došao u Slano koje je tada također bilo pod bosanskom vlašću. Petar odgovara da je Grgur najprije došao na Pelješac, koji je tada već bio priključen dubrovačkom teritoriju, točnije u Dubrave (Hodilje) gdje je dao načiniti grobnicu koja se može i danas vidjeti kod crkve sv. Vida.

Jedna od točaka Đonkove prijave odnosila se na to da je Petar preklesao natpis na nadgrobnoj ploči svoga pretka Brajana Hranisaljića da bi se prikazao kao Ohmućević. Na to Petar odgovara da se ta ploča nalazila u zemlji, na groblju kod sv. Jeronima, te da ju je dao dignuti jer su se slova izlizala. Pritom je natpis koji je još uvijek bio vidljiv – *Sepultura di Brayan Hranisaglich detto Gargurich cum omnibus heredibus suis 1432.* – dao prepisati i o tome sastaviti vjerodostojnu ispravu koju je, u nazočnosti tadašnjeg slanskog kneza Andrije Palmotte, načinio njegov kancelar Ivan Kastrati.⁷⁶ Nemoguće je reći je li natpis potom prepravljen jer toj ploči danas nema traga, a prema nekim drugim Petrovim navodima možemo pretpostaviti da ju je Đonko uništio ili dao negdje prenijeti. No u crkvi sv. Jeronima sačuvana je nadgrobna ploča Brajanova unuka Vukoslava Radivojevića iz godine 1472. na kojoj stoji: *S(epvltvra) · DE · VOCHOSLAV · / RADIVOIEVICH · DITO · GERGVICH · FAMILIE · OHMVCHIEVICH · / M·CCCC·LXXII.* Pažljivim pregledom natpisa i danas je očito da je dio natpisa svojevrsni palimpsest jer se ispod riječi *FAMILIE OHMVCHIEVICH* još uvijek razaznaje riječ *HEREDIBVS*, što govori u prilog tome da je Đonkova optužba za preklesavanje nadgrobnih ploča možda bila osnovana.

Uz argumente obrane, Petar iznosi i niz protuoptužbi na Đonkov račun. Piše o njegovim nasrtajima na Ohmućeviće, njihove grobove i inventar u crkvama sv. Roka i sv. Jeronima, gdje je napao i izvrijeđao redovnike franjevce. Crkvicu sv. Roka u Grgurićima Petrovi su preci podigli 1528. godine, kao zavjet za spas od kuge koja je harala prethodne dvije

⁷⁶ To se vjerojatno događalo potkraj 1582. ili početkom 1583. jer je Andrija Džorin Palmota (1536.–1592.) bio izabran za slanskoga kneza 27. listopada 1582. na rok od šest mjeseci. Godine 1592. bio je iznova izabran za slanskoga kneza i na toj je dužnosti umro.

godine, i tijekom vremena je opremili vrijednim inventarom. U crkvi se nalazio natpis čije je postavljanje po svemu sudeći inicirao Petar. U svom tekstu prenosi ga u cijelosti, najprije u izvornom, ćiriličnom obliku, a potom i u latiničnoj transliteraciji: *Ovdi Rod Gargurich / od Plemena Ohmuchievich / Hreglie Bana Kosturskoga / od Kolinna Bosanskoga / Skupno Boggu slavu dasce / Zarkvu ovu sasidasce / Roku i Vraciu namienisce / er se od Kughe oslobodisce 1528.* Ploču s natpisom Đonko je, kako piše Petar, sa svojim ljudima iščupao i odnio u svoj vrt u Gružu, a sve je to radio "po naredbi" (!) svoga *kunjada*, tadašnjega slanskoga kneza.⁷⁷

Natpisi na pločama Brajana Hranisaljica (1432.) i Vukoslava Radivojevića (1472.) nisu, dakako, mogli sadržavati prezime Ohmućević. Ipak, osim na oltaru i na grobnoj ploči iz 1580., o kojima je već bilo riječi, prezime Ohmućević javlja se i na još jednoj starijoj, znatno skromnijoj nadgrobnoj ploči iz 1569. godine, također u crkvi sv. Jeronima. Vjerojatno su je postavili Petrovi stričevi, a na njoj je uklesano ime Petrova djeda: EREDIBVS · IOAN(n)I(s) MILATOVICH / FAMILIE · OHMVCHIEVICH / DICTI · GARGUREVIC/H · CVM · SVCESORIBVS / M · D · L · XIX.

Nadalje, u svojoj obrani Petar optužuje Đonka da je u Slanome uništio međaše koji su nakon prethodnoga spora bili postavljeni u njegovoj nazočnosti i uz njegovu suglasnost, čemu je prisustvovao i slanski knez Andrija Pozza. U toj je parnici Petar dao načiniti prijepise svih isprava vezanih za njegov posjed, pa tako i ugovora o kupnji Usječenika iz 1555. godine, a Đonko ih je potom zajedno s "kolegom" Franom Luccarijem danima proučavao. Petar postavlja pitanje zašto ga već tada nisu optužili za prezime Ohmućević.

S obzirom na moralne implikacije Đonkovih nasilnih akcija – uništavanja nadgrobnih ploča, uništavanja crkvenog inventara, nepoštivanja slanskih franjevac – koje nikako ne priliče kršćaninu, a kamoli plemiću, Petar se osvrće i na postupak svojega suparnika koji nije bio vezan uz konkretan slučaj, ali je mogao poslužiti kao svjedočanstvo o njegovoj prijeko naravi i nepoštivanju mrtvih. Uređujući svoju kuću u gradu tik do crkve sv. Stjepana, Đonko je uništio starije grobove i izvadio kosti dubrovačkih zaslužnika, kralja Stjepana i kraljice Mare, te ih dao ponovno pokopati na neprilično mjesto, a Petar sumnja da je za to prethodno dobio, kao što je to tvrdio, papinsko dopuštenje.⁷⁸

⁷⁷ Ime mu se u tekstu ne spominje, ali riječ je nedvojbeno o Andriji Antojevu Pozza (1549.–1614.) koji je za slanskoga kneza izabran 27. veljače 1584. O njemu vidi: Zdenka Janeković Römer, "Obiteljska knjiga Andrije Antojeva de Pozza (1569.–1603.)", u: *Med srednjo Evropo in Sredozemljem. Vojetov zbornik*, ur. Sašo Jerše, Peter Štih i Darja Mihelič, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006., 485–497.

⁷⁸ Junije (Đonko) Matov Gradi (1549.–1594.) po svojim interesima vjerojatno je bio jedan od prvih dubrovačkih starinara. Zahvat oko premještanja posmrtnih ostataka iz grobnice pred crkvom sv. Stjepana, u kojoj su po predaji bile kosti kralja Stjepana i kraljice Mare, zabilježio je pločom na latinskome jeziku koju je uzidao u ruševine crkve, a na djedovskoj palači u neposrednoj blizini, koju je "ukrasio, uredio i povećao", o tome je postavio memorijalni natpis. Također, godine 1592. kupio je i preuredio ljetnikovac Paska Franova Sorgo ("Mleci") u Lapadu. Literaturu o njemu vidi: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika, sv. 2 – Vlasteoski rodovi (A–L)*, Zagreb – Dubrovnik: Zavod za

Konačno, Petar optužuje Đonka da je poslije njegova odlaska iz zavičaja zajedno s knezom Andrijom Pozzom i kancelarom Ivanom Kastratijem zlostavljao njegovu majku, ženu u visokim godinama, ne dopuštajući njezinim sluškinjama da kupe namirnice na slanskoj tržnici uz podrugljivu opasku da za "njihovu kuću nema žita i neka se opskrbe u Bosni ili na španjolskome dvoru". Petar ističe da Đonko postupa protuzakonito jer samo vlasti Republike imaju pravo nekome oduzeti plemstvo. Samovoljno kažnjava Petrovu obitelj, uništava mu vlasništvo, nijeće mu pravo da zajedno s drugim đentilotima koristi svoje prastaro prezime i štuje uspomene svojih predaka te čini boguugodna djela. Međutim, plemenitost, podsjeća Petar, počiva na dobroti i vrlini, a to se ne može oduzeti dekretom.

U svojoj obrani Petar se često poziva na privrženost Republici i dokazano domoljublje svojega roda. Kao dokaz tomu navodi da je u Napulju godinu dana prikupljao različite povlastice napuljskih i španjolskih kraljeva izdane Dubrovniku. Dao ih je prepisati u knjigu ukrašenu minijaturama u zlatu, a potom je kopije tih isprava poklisar Marin Bincola odnio na španjolski dvor. Osobito je ogorčen zbog uvreda kojima Đonko obasipa njegovu obitelj nazivajući ih kmetovima (*villani*) i svinjarima (*guardiani di porci*). Nabrajajući graditeljske pothvate svojih predaka Grgurića, po kojima se prozvalo čitavo naselje, i hrabre podvige svojih rođaka pomoraca – napose svoga oca i petorice braće koji su svojim brodovima godinama opskrbljivali Republiku te su, služeći španjolskoga kralja, četvorica od njih izgubila život braneći katoličku vjeru od Turaka – Petar pita senatore jesu li sve to djela svinjara.

Na kraju, Ohmućević poimence bilježi imena četrdesetak uglednih staraca, vojvoda, knezova, katonara i fratara iz Primorja, Bosne, Hercegovine, Neretve i Krajine koji mogu svjedočenjem potvrditi vjerodostojnost njegova rodoslovlja.⁷⁹

Odbijajući sve optužbe, Petar zaključuje odgovor na tužbu trima tvrdnjama. Prvo, njegov ga progonitelj tereti za beznačajne stvari, ali u tome ima potporu jakih saveznika te svaki dan "kupuje" nove pristalice. Pokreće ih isključivo mržnja pa Petar smatra da će zbog zasluga koje on i njegova obitelj imaju za Republiku, pravda biti na njegovoj strani. Drugo, skrušeno moli da mu senatori oprostite zbog duljine i tona pisma, napose ako su njegove teške riječi nekoga uvrijedile. Smatra da je zbog množine optužbi bio dužan u vlastitu obranu iznijeti sve što mu je razum nalagao, a ako je što krivo rekao, moli da se to pripiše njegovu neznanju jer svom svojom dušom uvijek vjerno služi Republici

povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012., 281–282. Inače, o Đonkovoju prijekoju naravi govori i slučaj iz ožujka 1583. kada je napao i teško ozlijedio stanovitu Margaritu Petrovu. Kazneni sud osudio ga je na plaćanje globe u golemom iznosu od 200 dukata koju je odmah platio. *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 67, f. 97r–v.

⁷⁹ Signifikantno je da se velika većina prezimena navedenih svjedoka ubrzo našla u *Korjenić-Neorićevu grbovniku*, tobožnjem heraldičkom zborniku predosmanske elite.

i dubrovačkoj vlasteli. Treće, on sâm nije počinio nikakvo zlodjelo, za razliku od svog suparnika koji je povrijedio zakone i službenike Republike, uvrijedio Boga, oskvrnuo sveta mjesta, napao svećenike, uništavao grobove i uznemiravao mrtve. Radi kreposti, pravde i ljubavi Božje koja čuva i održava slavu i ugled Republike, Petar moli da ga se zaštiti od nerazumnih progona i proglasi nevinim kako bi mogao vratiti čast svome prezimenu i uz sve blagodati nastaviti služiti presvijetloj gospodi zahvaljujući im na dobroti i poštenju. Očitovanje završava skrušeno: "Neprestano molim Gospodina da Republici podari svu sreću i veličinu, a Vašim najslavnijim i najizvršnijim gospodstvima donese svakome ponaosob svu sreću i zadovoljstvo", a potpisuje ga kao "ponizni i vjerni podanik i sluga Petar Iveljić Ohmućević".⁸⁰

Epilog

Nije nam poznato kako je u Dubrovniku primljen Petrov odgovor iz 1585. godine jer u zapisnicima Senata iz tog doba o tome nema vijesti. Tek 29. siječnja 1586. prihvaćena je molba koju je u njegovo ime podnio neimenovani opunomoćenik da mu se na godinu dana produlji rok za pojavljivanje pred knezom.⁸¹ Petar ponavlja tvrdnje o himeričnosti optužbi i o svojoj nevinosti te se nada pravednoj odluci suda. Kaže da bi se već bio pojavio u gradu da se nije zadržao na španjolskome dvoru gdje pregovara o isplati svote od osam tisuća dukata za službu koju je obavljao za Katoličkoga kralja. Procjenjuje da će njegovi poslovi još potrajati, ali kao sin oca koji je u službi Republike izgubio život, iznova potvrđuje vjernost i poslušnost dubrovačkim vlastima. Premda je Senat na molbu odgovorio povoljno, Petar se zbog obveza, ponosa ili zbog toga što je naslućivao za sebe nepovoljan razvoj događaja, u naznačenom roku nije pojavio u Dubrovniku.

Umjesto toga, 20. ožujka 1586. napisao je i, preko dubrovačkoga vicekonzula u Genovi, uputio knezu i Senatu Republike još jedan dopis.⁸² Za svoj se nedolazak ponovno ispričava poslovima na španjolskom dvoru, a kao potkrepu svojem prethodnom očitovanju, detaljno u 38 točaka obrazlaže svoje rodoslovlje koje je i u obliku crteža rodoslovnog stabla, zajedno s pripadajućim grbovima i prikupljenim ispravama, poslao kao prilog. Petar ponovno moli senatore da se daju ispitati predloženi svjedoci s raznih strana koji mogu potvrditi njegove navode o podrijetlu i precima roda Ohmućevića. Osobito moli da se u genovski konzulat pozove i ispita dubrovački podanik Stjepan Radov Fauković (Hvaokovich) zvan Alegretti ili Čistelj iz Mrčeva kod Slanoga, starac u dobi od oko 105

⁸⁰ AMB, sv. 548, f. 36v.

⁸¹ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 68, f. 281v–282r.

⁸² AMB, sv. 548, f. 42r–56v.

godina koji trenutačno boravi u Genovi.⁸³ Dokument je, kao i prvi Petrov odgovor na tužbu, sačuvan samo u svesku s prijepisima obiteljskih isprava, pa nije poznato je li Senat uopće primio i razmatrao to Petrovo očitovanje. Vrijeme će pokazati da je odlazak iz Slanoga 1584. godine za njega bio i konačni oproštaj s dubrovačkom domovinom.

Naime, iz Petrova pisma Republici što ga je uputio iz luke Cádiz 1590. godine,⁸⁴ saznajemo da njegov slučaj nije bio zaključen te da je i dalje bio na udaru svojih tužitelja i sudaca. Pismo je zacijelo sastavljeno nekoliko mjeseci nakon 28. veljače 1590. kada je s kraljem Filipom II. potpisan *asiente* o gradnji Ilirske eskadre. Petar je prethodno javio senatorima o svom velikom uspjehu, ističući sada kako bi kao pomorski zapovjednik jednako vjerno služio Republici kada bi mu bilo ponuđeno da se u nju vrati kao njezin rođeni podanik. Umjesto toga, doživio je novo razočaranje saznajući u Napulju da su u njegovu kuću u Slanome u međuvremenu došla dvojica senatora s odredom vojnika koji su izvršili premetačinu vjerujući da će ga tamo zateći i privesti, te da je na njegovu glavu raspisana ucjena.

Svoje posljednje obraćanje Republici Petar zaključuje sljedećim riječima: "Zbog toga tražim od Vaših Gospodstava da stanete i razmislite što činite jer niste bogovi na zemlji, niti vladate svime, i podložni ste nesreći ovoga svijeta kao što su to bile i nebrojene druge zemlje (...) prikladno je da dobro razmislite o ovom slučaju koji nije od male važnosti niti zahtijeva kratko razmatranje (...) kao što rekoh, neću moći prestati biti onaj tko jesam i vjerujte da ću dok živim štititi sve podanike Republike od čega ćete i Vi, kao i do sada, imati istinske koristi."⁸⁵

Zbog Petrove odluke da se ne vraća u Dubrovnik, do pokretanja sudskog procesa naposljetku nije ni došlo. Petar je svoju sudbinu do kraja života vezao za službu na španjolskome dvoru. Definitivan raskid s dubrovačkom domovinom potvrdio je i odlukom da sa starijim bratom Ivanom podijeli zajedničku imovinu. Početkom 1592. godine braća su se našla u Napulju i povjerila diobu dvojici arbitara – sunarodnjacima Jakovu Ivanovu *de Pollo* i Jeronimu Klandariju. Dioba je zaključena u Napulju 28. veljače 1592.⁸⁶ Od prekograničnih posjeda Ivanu su pripale sve *starine* u Orahovu (Crno, Brajanov Tor, Duboki Do), a zemlje u Popovu te između Čvaljine i Zavale pripale su Petru, s time da braća zajednički snose trošak godišnjeg tributa Turcima. Imanja na dubrovačkom

⁸³ Polazeći od već uspostavljenog narativa o povijesti svoga roda, Petar je u ovom očitovanju sistematizirao i dopunio neke genealoške informacije o muškoj i ženskoj lozi svojih predaka. Detaljnije je objasnio i status Grgurića nakon dubrovačkog zauzimanja Primorja. Potvrdio je da su unatoč gubitku posjeda, zahvaljujući dobrom odnosu s vlastelom Gradijima, zadržali svoje kuće i status slobodnih ljudi te da su živjeli od prihoda sa svojih "starina" u Popovu i Orahovu, da bi se nakon turskog osvajanja sve više okretali pomorstvu koje im je omogućilo ponovni uspon.

⁸⁴ AMB, sv. 548, f. 38r–41r.

⁸⁵ AMB, sv. 548, f. 41r–v.

⁸⁶ AMB, sv. 146, f. 79r–87v.

teritoriju – u Usječeniku, Osminama i Slanome – pripala su Ivanu i njegovim nasljednicima, a kuća u vlasništvu obitelji u Napulju sa svim pokretninama pripala je Petru, kao i sva nekadašnja imanja Bogašinovića koja je obitelji kao miraz donijela Ivanova i Petrova majka Jelena i koja će braća naslijediti poslije njezine smrti – zemlje uz zapadnu i istočnu granicu Republike pod turskom vlašću: u Brijestici, Slivnom, Kleku, Dubi, Čistoj Luci, Mioča Luci, kod Imotice te u Brijestici, Jošici i Prijevoru. Posjedi davnih predaka u Bosni i Makedoniji, već dugo godina pod Osmanlijama, nisu podijeljeni, već je to prepušteno Ivanovim i Petrovim nasljednicima kada te zemlje dođu pod kršćansku vlast. Od zajedničkih brodova, Petru je pripao galijun "Sv. Duh", a Ivanu manji galijun "Sv. Bonaventura". Odlučeno je da će dva galijuna – "Sv. Marija od Rata" i "Sv. Antun" – koja su se gradila u Salernu za potrebe eskadre Filipa II. ostati u zajedničkom vlasništvu, a braća će ih koristiti naizmjenice po tri godine.

Najzad, u ožujku 1594. kapetan Petar Ivelja Ohmućević Grgurić *Illyrico* je u Napulju Kraljevskom vijeću i potkralju grofu de Miranda podastro opsežno diplomatsko i rodoslovno gradivo te službeno pokrenuo proces za priznavanje plemstva. Najvažniji dokumenti koje je predočio bili su tobožnji izvornici pet povlastica njegovih plemenitih predaka u Bosni i Makedoniji što ih je Petar pribavio još početkom osamdesetih godina.⁸⁷ Napuljsko Sveto kraljevsko vijeće (*Sacro Regio Consiglio*) registriralo je i potvrdilo sve isprave Ohmućevića kao autentične, a njihovi su prijepisi *ad futuram rei memoriam* pohranjeni u tamošnjoj crkvi sv. Klare. Tim činom Petar je u svojoj trećoj domovini, Španjolskoj i Napuljskom Potkraljevstvu, napokon uspio ishoditi potvrdu staroga plemstva što mu je bilo neophodno za stjecanje naslova viteza Reda sv. Jakova 1596. godine, nedugo prije no što će ga u Lisabonu sustići smrt.⁸⁸

U međuvremenu, Dubrovačka se Republika "odrekla" Petra. Kada se potkraj 1594. godine u Dubrovniku pročulo da su Turci kod Messine zarobili tri broda s dubrovačkim posadama iz sastava njegove Ilirske eskadre, dubrovačke vlasti svojim poklisarima u Konstantinopolu smjesta šalju precizne upute o tome kako da se obrane od optužaba koje su im zbog toga prijetile.⁸⁹ Od poslanika je zatraženo da izjave kako je Petar Iveljić, premda je rođen u Slanome, nezadovoljan svojim statusom dubrovačkog podanika

⁸⁷ Redom su to: isprava bana Stjepana Kotromanića od 28. prosinca 1268. izdana Radivoju i njegovu sinu Grguru; isprava cara Stefana Dušana od 10. travnja 1349. izdana Hrelji Ohmućeviću; isprava kralja Tvrtka od 4. lipnja 1395. izdana Hranisavu Ohmućeviću Grguriću te njegovoj braći i sinovima; isprava kralja Ostoje od 15. svibnja 1406. izdana Brajanu Ohmućeviću Grguriću; isprava kralja Matijaša Korvina izdana u nedjelju nakon Svih svetih 1465. Radivoju Ohmućeviću Grguriću i njegovu sinu Milatu. Prve četiri isprave pisane su ćirilicom na hrvatskome jeziku pa ih je Petar dao prevesti na talijanski.

⁸⁸ Kao godina Petrove smrti u našoj se literaturi uglavnom navodila 1599., no prema španjolskim arhivskim izvorima umro je u Lisabonu 10. rujna 1596. J. L. Casabán, "Santiago de Galicia and the Illyrian squadron", 259.

⁸⁹ *Litterae et commissiones Levantis*, sv. 38, f. 234v–235r; J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI. v.*, 121; V. Foretić, "Udio naših ljudi u stranim mornaricama i općim pomorskim zbivanjima kroz stoljeća", 299.

i osobe niskog roda promijenio ime u Petar Ohmućević i proglasio se potomkom bosanskog plemstva da bi potom, odmetnuvši se zajedno sa svojim rođacima od Dubrovnika, odlučio stupiti u službu španjolskoga kralja te da otada za svoje brodove dubrovačkoj državi ne plaća ni arboratik ni druge uobičajene daće.

Petrov tužitelj Đonko Gradi do svoje smrti 1594. godine više nije imao suparnika u Slanome. Kada je postalo bjelodanim da se Petar više nikad neće vratiti u zavičaj, Đonko je svoj trijumf obilježio postavljanjem nove ploče s natpisom u crkvi sv. Roka u Grgurićima, odakle je, kako je već rečeno, prethodno dao ukloniti ploču s ćirilčnim tekstom koja je kazivala da je tu građevinu kao zavjet poslije prestanka kuge, posvetivši je sv. Roku i sv. Vračima (sv. Kuzmi i Damjanu), godine 1528. podigao rod *Gargurić* od plemena Ohmućević.

U natpisu na novoj ploči uklesanom svečanim slovima rimske kapitale – jednom od svega nekoliko latiničnih epigrafskih spomenika toga doba na hrvatskom jeziku – Đonko, sin Matka Gradića, naziva sebe gospodarom "po volji Božjoj od ove zemlje i od ovoga sela", a Grgurići, Petrovi preci, spominju se tek kao kmetovi kojima su Đonkovi preci dopustili sazidati crkvu.⁹⁰

SA SPOMENV OD MILOSTI KOIV DOPVSTISCE
 MOII STARI OPCHIENO SVIEM SVOIEM KMETOM
 GARGURICHIEI IA GIONKO SIN MATKA GRADICH
 GOSPODAR PO VOGLI BOXIOI OD OVE SEMGLIE
 I OD OVOGA SELLA KTIEH STAVIT OVO PISMO OV
 DI V OVV ZARQVV SVETOMV ROKV I SVETO
 MV VRACIV NAMIEGNIENV NEKASE POGNIEMV
 BVDE SNAT KAKO RECENI KMETI SVOGLIOM
 RECNEIH GOSPODARA SVOIIEH V BRIEME VELI
 KE KVGHE KOIA SE OVDI MEGHIV GNIMI BIESCE
 RASPLODILLA NASLAVV GOSPODINA BOGA
 OVV ZARQVV SASIDASCE.

Postavljanjem Đonkove ploče, danas ugrađene nad pjevalištem na unutarnjem zidu pročelja crkve sv. Roka u Grgurićima, i simbolički je zaključen "slučaj" Petra Iveljića Grgurića koji se prozvao Ohmućevićem, čvrsto vjerujući da su on sâm i njegovi preci bili legitimni potomci i dostojni nasljednici prastarog plemstva Bosanskoga Kraljevstva.

⁹⁰ Natpis je objavljen u: [Vlaho] Fortunić – [Matej] Milas, *Slano – istoričke crtice*, Zagreb: Tipografija d. d., 1935., 34, bilj. 9; J. Sopta, "Franjevci u Slanom i kapetan Petar Ohmućević", 83–84.

PETAR IVELJIĆ GRGURIĆ OHMUĆEVIĆ: A MAN WITH THREE SURNAMES AND THREE HOMELANDS

STJEPAN ĆOSIĆ AND DANKO ZELIĆ

Summary

Based on data drawn from older and more recent historiography, along with the previously known and to a large extent newly-discovered documentary and narrative sources of Spanish and Ragusan provenance, the paper seeks to provide an insight into the life and career of Petar Iveljić Grgurić Ohmućević, Ragusan shipowner and captain. Born around 1552 in the townlet of Slano—a century and a half after Primorje, formerly the territory of the medieval County of Hum, had become part of the Dubrovnik Republic—Petar, according to his own account, felt "Bosnian by descent, now Ragusan". Convinced to have originated from the ancient nobility of the Bosnian Kingdom, he embarked upon the reconstruction of the history of his lineage that traced back to the thirteenth century and linked the Grgurići of Slano to the legendary figures from folk narratives and family tradition, such as Relja Krilatica and his father Grgur Ohmutina, after whom to his patronymic Iveljić and the name of the Grgurić lineage Petar also added the lineage "surname" Ohmućević. Having amassed considerable wealth by sailing the Mediterranean as shipowner and captain in the service of the Spanish Crown, Petar was determined to confirm his status on the international scene by joining the most prestigious European orders of Christian knights. However, his efforts to substantiate the nobility of his ancestry were strongly frowned upon by the Ragusan patrician circles, which ultimately led to the filing of criminal charges against him. The plaintiff, Đonko Matov Gradi, in 1584 accused Petar (in absence) of a series of grave criminal offences, starting with the forgery of records in the official registers, contempt of his feudal lords, as well as the claim to a status to which by Ragusan laws he was not entitled. Since Petar deemed that the due proceedings would not be concluded in his favour, never again did he return to Dubrovnik. He died in Lisbon in 1596. Participating in the actions of the Spanish navy, by the end of the 1580s he was granted Spanish citizenship, and in 1590 signed a contract with King Philip II for the building of twelve ships which, manned by Ragusan crew under the name *Esquadra Illyrica*, were to sail as part of the ocean division of the Spanish navy. Due to serious international implications of his engagement in the royal fleet—acting against the Ottoman navy in the Mediterranean and their French and English allies in the Atlantic—finally, Dubrovnik Republic decided to deprive Petar of citizenship.